రెండు మాటలు

అప్పుడప్పుడు ఆంధ్రజనత, గోలకొండ పత్రికలలో వ్రాసిన వ్యాసాలు, రేడియోలో చేసినప్రసంగాలు, సేకరించి, అందులో కొన్ని ముఖ్యమైన మార్పులు గావించి సంపుటీకరించినదీ గ్రంథము. ఇందుకు యీ పత్రికలకు, రేడియో వారికి నా కృతజ్ఞతలు. వ్యాసాలను సేకరించి, శుద్ధప్రతిని తయారు చేయుటలో తోడ్పడిన శ్రీ సాకేతరాజు గారికి కృతజ్ఞుడను.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అవతరణ సందర్భమున తెలుగు పాఠక లోకానికి, యీ గ్రంథము సమర్పించుట జరుగుచున్నది.

పీఠిక వ్రాసిన మిత్రులు శ్రీ గడియారం రామకృష్ణశర్మ గారికి ధన్యవాదాలు.

1వ నవంబర్ 1956 } దుర్ముఖి, దీపావళి }

దేవులపల్లి
రామానుజరావు

విషయసూచిక

మున్నుడి

తెలుగు శృంగారము

ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యము

సాహితీ సమారాధకులు

మున్నుడి

ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యమున గద్య రచనకు ప్రధాన స్థానము కలదు. కాని నేటి యువ రచయితలలో తెలుగు వచన రచన నొక కళగా సాధించినవారు చాల తక్కువగ నున్నారు. అందును విమర్శనాక్షేత్రమున కృషి చేయుచున్నవారు అంత కంటెను అల్ప సంఖ్యాకులు. సాహిత్య విమర్శనకు సంస్కారముతో బాటు సరసత్వము, సంయమము చాల అవసరమైనవి. స్వాభావికముగ ఆవేశపు పాలెక్కువ కల తెలుగువారిలో కవులు కథకులు కుప్పతెప్పలుగ నున్నారు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాంప్రదాయములను, సాహిత్య రీతులను క్షుణ్ణముగ నెరిగి తెలుగులో విమర్శ సాహిత్యమునకు చక్కని రూపు రేఖలు దిద్ది తీర్చగల వారు నేటికిని వేళ్ళపై లెక్క పెట్ట దగిన స్థితిలో నుండుట గమనింపదగిన అంశము. తెలంగాణమున ఆంధ్రాంగ్ల సాహిత్య మర్యాదల నాకళించుకొని కవి ఆంతర్యమును, శాస్త్ర హృదయమును గుర్తించి మనోహర శైలిలో తెలుగు సాహిత్య విమర్శలు వెలయించుచున్నవారిలో మిత్రవర్యులు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు గారు ప్రథమ గణ్యులు.

ఉత్తమ రచయితగా, విమర్శకులుగా, పత్రికాధిపతిగా తెలుగు వచన రచనలోని మెళకువలను జీర్ణించుకొన్న విద్యా

వేత్తలు లోకజ్ఞులునగు శ్రీ రామానుజరావు గారు ఈ చిన్ని పొత్తములో తెలుగు కావ్యములలోని శృంగారము, ఆధుని కాంధ్ర సాహిత్య రీతులు, సాహిత్యారాధకులు అను వివిధ విషయములపై తాము వ్రాసిన కొన్ని వ్యాసములను కూర్చి నారు. ఇవన్నియును వారి విశిష్టశైలికి మచ్చుతునకలు.

తెలుగులో శృంగారప్రబంధములు లెక్కకు మెక్కులుగనున్నను ఉదాత్త శృంగార రసానుభవమునంది రచనలు చేసిన తెలుగు కవులు మిక్కిలి తక్కువ. ఇందుకు కారణము ఆనాటి పరిస్థితులు కావచ్చును. అనుభవమును బట్టి మనలో పలువురకు శృంగారమును గూర్చి సరియైన జ్ఞానము లేదనుట సాహసము కాదేమో! రసరాజమగు శృంగారముపై ఉదాత్త దృష్టిగల విద్వాంసుల అభిప్రాయముల నీసందర్భములలో గమనించుట సముచితము, "ఆనందమునకుగల అనేక రూపములలో సర్వ విదితమై, సర్వ సులభమై, సర్వ ప్రియమైనది శృంగారము, లేక స్త్రీ పురుషుల పరస్పరాకర్షణము. అదే సృష్టికి మూలశక్తి. ఉపనిషత్తులు దాని మహిమను వేనోళ్ళ కీర్తించుచున్నవి. దేవ ఋషిగాథ లందుకు దృష్టాంతములై యున్నవి. సర్వేశ్వరుని అనంతకోటి విలాసములలో నది నిత్యమై వెలయుచున్నది. శృంగారము ప్రపంచ ధర్మములలో నొకటి, తరులతాదులకు పుష్పమెట్టిదో స్త్రీ పురుషులకు శృంగార మట్టిది. పుష్పమును ధరించుటకు నాజూకుతనమవసరము. శృంగారముననుభవించుపట్టులనయసౌజన్యములు ముఖ్యములు. భగవదర్పితమైన పుష్పము పుణ్యము. భగవత్ప్రసాదముగ

అనుభవించు శృంగారము ధర్మము. పరమేశ్వర సంస్మరణ వలన సమస్త మానవ వ్యాపారములు పవిత్రవంతములగును. శృంగారోపాసనముగూడ నట్టిదే" ఈ దివ్యసందేశమునే నన్నయభట్టారకుడు ప్రతిపాదించినాడు. తరువాత తెలుగుకవుల లో శృంగార రససాక్షాత్కారము నొందినవారు కొందరే ఉన్నారు. సహృదయులగు శ్రీ రామానుజరావుగారు తెలుగు కావ్యములను మథించి ఆంతరికరసస్వరూపము నెరిగి ఆనందాను భూతితో శృంగారమును పోషించినపోతన, సూరన, క్షేత్రయ్య ముద్దుపళని తమకావ్యములలో అచ్చమైన శృంగారపు లోతుల నెట్లు స్పృశించిరో నిరూపించినారు. వెగటు కలిగించు బాహిర శృంగారము కంటె ఆంతరిక శృంగారము గొప్పదని విశదము చేసినారు. ఈదృష్టితో తెలుగు కావ్యములను సమీక్షించిన వారు లేరు.

ఆధునిక సాహిత్యమునకు సంబంధించిన వ్యాసములు విషయ వైవిధ్యమును వైశిష్ట్యమును కలిగియున్నవి. వీరికి వ్యక్తిచిత్రణమున చక్కని నైపుణ్యము కలదు. ఆయారంగ ములలో సుప్రసిద్ధులగు వ్యక్తుల స్వరూప స్వభావములను కను లకు గట్టినట్లు చిత్రించుట సాధారణ విషయము కాదు. వాస్త విక విషయములకు దూరముగాక తూచినట్లు గుణదోషములను వివేచించి ఎంతటి వ్యక్తికి సంబంధించినదైనను వెనుక ముందాడక యాథార్థ్యమును నిశ్చయముగ ఎత్తిచూపగల దిట్టతనము వీరికి వెన్నతో వచ్చినది. సందర్భోచితముగ వీరుపయోగించు వ్యంగ్యము హృదయంగమమైనది. లోక

మెరుగని వారికంటె లబ్ధప్రతిష్ఠులను గూర్చి వ్రాయుట కష్టము, సజీవులగు వారిని చిత్రించుట కష్టతరము. అట్టిచిత్రణమున వ్యాసకర్తకు గల ప్రతిభ ప్రశంసార్హమైనది.

శ్రీ రామానుజరావు గారి శైలి ప్రత్యేకమైనది. వీరి రచనల ప్రాశస్త్యమునకు విషయ వివేచనా శక్తితోపాటు మనోజ్ఞశైలి ప్రధాన కారణము. శబ్దార్థములకుగల సత్యాసన్నిహిత సంబంధమును చక్కగా నెరిగిన వాడుగుట వలన అర్థవంతములగు అలతి యలతి పదములతో సుందరవాక్య నిర్మాణము నందును, తాము చెప్పదలచుకొన్న భావమును సూటిగ సుస్పష్టముగ మనస్సునకు తాకునట్లు వ్యక్తీకరించుటలోను సిద్ధహస్తులగువీరు ఇట్లే ఆంధ్ర కావ్యసాగరమును మధించి లోకమునకు రసామృతమును పంచి పెట్టెదరని ఆశించుచున్నాను.

దుర్ముఖి శరత్తు
1-10-56

గడియారం రామకృష్ణశర్మ

శృంగార కవి పోతన

శ్రీనాథ పోతనలు బావ మరదులనియు, సమకాలికులనియు ప్రతీతి. ఆ వరుసతో మనకేమి; అందలి సత్యము చారిత్రకు లెరుంగుదురు; ఈ ఉభయులలో శ్రీనాథుని కవిత్వము శృంగార రసపూర్ణమైనదనియు, బమ్మెర పోతన కవిత్వము భక్తిరస పూరితమైనదనియు సాధారణముగా లోకులవాడుక. కాని నిజమారసినచో యీ వాడుక మాత్రము సంపూర్ణమైన సత్యము కాదని స్పష్టమగుచున్నది. శ్రీనాథుని భీమేశ్వర పురాణము, కాశీఖండము భక్తి సంపన్నములు. పోతనా మాత్యుని భాగవతములో భక్తితోపాటు శృంగార రసము వెల్లివిరియుచున్నది. అక్కచెల్లెండ్ల వంటి యీ రెండు రసములు సమానముగా ఆదరించి పోషించిన ఆంధ్ర కవులలో బమ్మెర పోతన ప్రముఖుడని భాగవతము నందలి ప్రతి స్కంధము ఋజువు చేయుచున్నది. వాస్తవము విచారించి నచో సుకుమారమైన శృంగార చిత్రణము నందు పోతనతో సమానుడైన తెలుగు కవి మరొక్కరు లేరని తోచుచున్నది.

ఏ కొంచెము అవకాశము కలిగినప్పటికిని, శృంగార రస పోషణమునకు పోతన కలము ముందుకు దుముకు చుండును. గాఢమైన భక్తిచే ఆవేశము పొందిన సందర్భాలలో కూడ పోతన హృదయము శృంగార భావములతో ఉప్పొంగి

పోయిన ఉదాహరణల నెన్నియైన చూపించ వచ్చును. ఒక్క మాటలో చెప్పవలె నన్నచో పోతన శృంగారము యొక్క మాధుర్యము, వైవిధ్యము ఆంధ్ర భాషలోని మరొక గ్రంథము నందు కనుపించదు. శ్రీనాథుడు మహాకవియే; తెలుగు దేశమును, తెలుగు నదులను, తెలుగు ఆచారములను కవితా దర్పణమున మనోహరముగా ప్రతిబింబింప జేసిన కవిసార్వ భౌముడే, ఆయన ఆంధ్రుల యింటి షడ్రసోపేత భోజనమును నోరూర, నోరార వర్ణించిన కవులలో అగ్రగణ్యుడు. కాని శృంగార రస చిత్రణము నందు మాత్రము పోతనతో శ్రీనాథుడు సమానుడు కాడని నిస్సంశయముగా చెప్ప వచ్చును. అంత మాత్రన శ్రీనాథ కవీంద్రుని వాసి తగ్గ వలసిన ఆవశ్యకత ఆవంతయు లేదు. శ్రీనాథుని శృంగార రచనలు పరిశీలించిన అది సమకాలిక సుందరీమణుల యొక్క రూపు రేఖలను, కప్పు కొప్పులను, చక చకలను, తళ తళలను, పై మెరుగులను వర్ణించుట వరకే పరిమితమైనట్లు కనుపించు చున్నది. రూప వర్ణనతోడనే శ్రీనాథునిలో భావచ్యుతి జరుగు చుండును. విలాస విభ్రమాలను, శృంగార క్రీడా విశేషాలను, అపూర్వ మధుర సన్నివేశాలను, హృదయము నుండి ఉత్కటముగా దూసికొని వచ్చు ప్రేమ భావాలను చిత్రించుటలో పోతన్నతో శ్రీనాథునకు పోలికయే లేదు. శ్రీనాథుని నైపుణ్య మంతయు ఆకారవర్ణనతోనే ఆగి పోవు చుండును. ఇందుకు యీ ఉభయుల రచనల నుండి యెన్నియైన నిదర్శనాలను ఏరి చూపించ వచ్చును.

పోతన చిత్రించిన శృంగారము విలక్షణమైనది; మధుర భావోపేతమైనది. అపూర్వమైన శృంగార ఘట్టములను, విలాస భావాలను పరిదర్శించుట యందు పోతన కలమునకు గల నేర్పు అద్వితీయమైనది. శృంగార చిత్రణమునకు పోతన కలిగించుకొను అవకాశములు కూడ ఇతర కవీశ్వరులకు తెలియని పరమ రహస్యములు. ఈ దృష్టితో భాగవతము లోని ఇష్టదేవతాది ప్రార్థనమునే పరిశీలించి నప్పుడు మొట్ట మొదటి పద్యమే మనము చూపించగల చక్కని మచ్చుతునక. పోతనామాత్యుని సరస్వతీదేవి చంచరీకచయ సుందరవేణి; సైకతశ్రోణి; తోయజాత భవచిత్త వశీకరణైక వాణి; వామనమూర్తికి మూడడుగుల నేల ధారపోయు నప్పుడు, ఆదానమును గ్రహించు భగవంతుని హస్తమును "ఆదిన్ శ్రీసతి కొప్పుపై తనువుపై అంసోత్తరీయంబుపై, పాదాబ్జంబులపై కపోలతటిపై, పాలిండ్లపై నూత్నమర్యాదం జెంది వెలుంగు" కరమని బలిచక్రవర్తి భావించుటలో బమ్మెర పోతన శృంగార హృదయము తొంగి చూచు చున్నది. లావొక్కింతయు లేక, ధైర్యము విలోలమైన గజేంద్రుని రక్షణకు పరుగులెత్తుచున్న పరమేశ్వరుడు వైకుంఠ పురము నందలి సౌధములోని రమా వినోదియట; వివాద ప్రోద్ధత శ్రీకుచో పరిచేలాంచలముతోనే ఆయన వెంట వెళ్లు శ్రీదేవి యొక్క సౌందర్యమును గమనించుడు! ఆమె తాటంకములు చలించుచున్నవట; ధమ్మిల్ల బంధము భుజము మీద నటించు చున్నదట. అదృఢముగా నున్న చంచత్కాంచితో, శాటీముక్త కుచముతో ఆతరుణమున ఆయమ్మ

కోటీందు ప్రభతో వెలిగినదట. ఇటువంటి మనోహర దృశ్యములను చిత్రించినవారు ఆంధ్ర కవులలో యెంతమంది కలరు? శ్రీనాథ రచనలలో ఇటువంటి సన్నివేశము లెక్కడ?

ఆంధ్రుల అభిమాన నాయికయైన సత్యభామను సహజ పాండిత్యుడు చిత్రించిన నేర్పు అద్వితీయమైనది. తెలుగు సారస్వతములో ఇంతచక్కని చిత్తరువు ఇంకొకటి కనుపించదు. సత్యభామ బహు సుకుమారి; బొమ్మ పెండ్లిండ్లకు పోనొల్లనుబాల; మగవారి గనిన మరుగుజేరెడు ఇంతి, పసిడి యుయ్యాలలెక్క భయమందు భీరువు; సఖుల కోలాహలస్వనము లోర్వని కన్య, వీణ చక్కగబట్టు వెరలెరుంగని కొమ్మ; మ్రాకున తీగె గూర్పగనేరని లేమ; సరవి ముత్యము గ్రువ్వజాలని అబల; చిలుకకు పద్యము చెప్పనేరని తన్వి. అయినప్పటికిని హృదయేశ్వరుని సమక్షమున వీరనారీమణియై, రాక్షసేశ్వరుని మీద విజృంభించినది. అప్పటి ఆమె సొగసును పోతనయే వర్ణించవలెను. మరొక కవీశ్వరునకది శక్తికి మించినపని; ఆమె సౌవర్ణ కంకణ ఝణఝణ నినదములు శింజినీరవముతో చెలిమి సేయుచున్నవి. తాటంకమణిగణ ధగధగ దీప్తులు గండమండల రుచిని కప్పివేసినవి. ధవళ తరాపాంగ ధళధళ దోచులు బాణజాల ప్రభాపడలి నడపుచున్నవి. శరపాత ఘుమఘుమ శబ్దము పరిపంథి సైనిక కలకల స్వనము నడపుచున్నది. వీరము, శృంగారము, భయము, రౌద్రము, విస్మయము కలిసి ఆకారము దాల్చిన భామినివలె ఆమె మనకు ప్రత్యక్ష మగుచున్నది. ఒకవైపున వీరము,

ఇంకొకవైపున శృంగారము ఆమెయందు మూర్తీభవించినవి. ఆమె పరుని జూచినప్పుడు ఒక పద్ధతి; వరుని జూచినప్పుడు మరొక పద్ధతి; ఏకాలమున "నొంప మరియు నలరింప" ఆమె సమర్థురాలు. ప్రాణేశ్వరుని జూచినప్పుడు సొంపు, నరకాసురుని జూచినప్పుడు కెంపు, ఏకక్షణము ఆమె కన్నులలో కనుపించుచున్నవి. ఆమె మోము హరికి రాకేందు బింబము; అరికి రవిబింబము, ఆమె చేలాంచలము హరికి కందర్ప కేతువు అరికి ఘనధూమ కేతువు; ఆమె సందర్శనము హరికి అమృత ప్రవాహము; అరికి అనల సందోహము.

కేవల రూపకల్పన యందే కాదు; భావచిత్రణమందును పోతన అద్వితీయుడు; ఆయన చిత్రించినన్ని శృంగార భంగిమలు, క్రీడలు, విలాసభావములు ఇంకొకరు చిత్రించలేదని చెప్పినచో సత్యమునకు తలవంపులు కలుగజాలవు. కుబ్జాకృష్ణుల క్రీడా విశేషము, ఉషానిరుద్ధుల పరిణయము, రుక్మిణీకృష్ణుల కేళీవిలాసము మొదలైన ఘట్టములు పోతన్న చిత్రించిన శృంగారము యొక్క వైవిధ్యమునకు చక్కని తార్కాణములు. రుక్మిణీదేవితో శ్రీకృష్ణుని విరసోక్తులు, ఆ విరసోక్తులతో నొప్పిజెందిన ఆమె హృదయము, ఆహృదయము లోని భావాలు ప్రత్యక్షమగుచున్న ఆకారము, పోతన చిత్రించిన అపురూప శృంగారఘట్టములలో నొకటి. ఇటువంటి సన్నివేశములు ఇంత రమణీయముగా చిత్రించిన తెలుగు కవీశ్వరుడు ఇంకొకరు కనుపించరు. సూరన అయిదుతీరులు

శృంగారమును చిత్రించినాడట, కాని పోతన అరువది రీతుల శృంగారమును చిత్రించినాడు.

శ్రీకృష్ణుని గోకుల విహారము, గోపికా వస్త్రాపహరణము, రాసక్రీడలు, ఆ సందర్భాలలో మధురమూర్తులైన ఆ గోపికల చిత్తవృత్తులు, సరస సల్లాపములు, అలుకలు అన్యాపదేశములు, అనునయములు, ప్రణయకోపములు ఆంధ్ర శృంగార వాఙ్మయమున అద్వితీయ ఘట్టములు. ఈ భాగములోని ఒక్కొక్కపద్యము ఒక్కొక్క రత్నము. ఇవి సామాన్యమైన రత్నములు కావు. అన్నియును జాతి రత్నములు; సానలదీరిన రత్నములు, నల్లనివాడు, పద్మనయనంబులవాడు, కృపారసంబు పైజల్లెడువాడు, మాళి పరిసర్పిత పింఛమువాడైన శ్రీకృష్ణుని గోపికలు ఒకానొక శరదాత్రినిచేయు అన్వేషణ, ఆ సందర్భమున విరహతప్తలైన గోపికల హృదయాలనుండి ఉబికి కొనివచ్చిన ప్రేమభావాలు బహురమ్యముగా చిత్రించినాడు బమ్మెర పోతన. గోపీకృష్ణుల క్రీడా విశేషాలను కనులకు గట్టినట్లు అతిసుకుమారముగా మనయెదుట ఆయన ప్రదర్శించినాడు. గోపాలకృష్ణుని జాడలు తెలుసుకొనుటకో గోపికలు చూపించు గుర్తులు ఎంత మనోహరమైనవి! ఒకచోట ఆయన మోపిన పాదాగ్రము కనపడుచున్నది. అందువలన అక్కడ కొమ్మకు పువ్వులు గోసినట్లు భావించుచున్నారు. వెంటనే అడుగులజాడ మాయమైనది. బహుశా సతినెత్తికొని వెళ్ళిన చిహ్నమేమో అది; ఇంకొకచోట కూర్చున్న గుర్తులు కనపడుచున్నవి, ప్రేయసికి ధమ్మిల్లము

పెట్టినాడేమో అక్కడ; మరొకచోట యెవరో యొక వెలదీ నిక్కిన చొప్పు గోచరించుచున్నది. అధూర్త గోపాలుడు ఆమెకు కైమోడ్పని యిచ్చిన చోటిది యని స్పష్టముగా అనుమానము కలుగుచున్నది. కొంతదూరము వెళ్ళిన తరువాత వేరొకచోట నాలుగు చరణాలు ప్రక్కప్రక్కన కనుపించినవి. అందుచేత అది గోపాలకృష్ణుడు యెవరో యొక యెలనాగ చేయూదినస్థలమని స్ఫురించుచున్నది. మరొకచోట మగజాడ లోపల మగువజాడ కనుపించినది, తప్పక యీచోట ఆ శృంగార పురుషుడు యెవరో యొక నీలవేణిచే యొదిగి యుండవచ్చును. ఇంకొకచోట రమణి మోకరిక్కిన చొప్పు కనపడినది. వేరొకచోట అన్యోన్య ముఖములైన అంఘ్రులు ప్రణయ కలాపమును ప్రదర్శించినవి. ఈ విధముగా యీ ఘట్టము అత్యంత రమణీయముగా, బహు సుకుమారముగా అతి మనోహరముగా వర్ణితమైనది. శ్రీనాథాదుల రచనలో ఇటువంటి సొగసులు కానరావు. అట్లని చెప్పుటకు దారు కావన విహారాదులు నిదర్శనములు.

తెలుగు భాషలోని శృంగార గ్రంథములను అవలోకించి నప్పుడు, శృంగార కవుల రచనలను పరిశీలించి నప్పుడు పోతన చిత్రించిన శృంగారము ముందు నిలువ దగిన రచనలు యెన్ని కలవు ? అను ప్రశ్న సహజముగా కలుగు చున్నది. శృంగార కవిత్వమునకు ప్రసిద్ధి గాంచిన వారి రచనలు భాగవత శృంగారము ముందు, దివాకరుని యెదుట నున్న దివిటీ వలె గోచరించును. వాస్తవముగా తెలుగు కవులలో శృంగార

రసచిత్రణము నందు పోతన సర్వవిధాల అగ్రగణ్యుడు పోతనను శృంగార కవి యనుటలో తప్పేమి కలదు? శృంగార మనినచో మడిగట్టు కొనవలసిన అవసరమేమి? భక్తి రస మును యెంత బాగుగా పోషించినాడో, శృంగార రసమును అంత సమర్థతతోనే, పోతన చిత్రించినాడని చెప్పుటకు నిదర్శ నాలు భాగవతమున ఎన్నియైనను చూపించ వచ్చును. ఆంధ్ర శృంగార కవులలో పోతనది అగ్ర తాంబూలము; తెలుగు భక్తి కవులలో పోతన మున్నెన్న దగినవాడు.

పోతనను కవిత్వము వలచి వరించినది, దానితో పాటు పాండిత్యము గూడ ఆయనకు సహజముగా అలవడినది. ఆంధ్ర కవులలో సహజ పాండిత్యుడను ప్రత్యేకత పోతన కొక్కనికే కలదు. భాష ఆయన చేతిలోని క్రీడాకందుకము.

క్షేత్రయ్య శృంగారము

తెలుగు కవులలో శృంగార రసపోషణమున క్షేత్రయ్యకు ప్రత్యేకత, విశిష్టత కలవు. ఆయన రచించిన పదాలన్ని యును శృంగార రస ప్రధానములే. శృంగారము తప్ప ఇంకొక రసమువంక క్షేత్రియ్య దృష్టి ప్రసరించినటుల కన బడదు. ఈపదాలకు నాయకుడు దక్షిణ నాయకుడైన శ్రీకృష్ణుడు; నాయిక చాలమట్టుకు స్వీయగా యీపదాలలో కన్పడుచున్నది. పరకీయ సామాన్య నాయికలుకూడ కొందరు వీరిలో కనిపించు చున్నారు. ఈ నాయికల హృదయస్పందనాలను, నాయకుని హృదయస్పందనాలను క్షేత్రయ్య తన పదాలలో వర్ణించి యున్నాడు.

ఈ పదాలలో విశేషముగా విప్రలంభ శృంగారమే ప్రక టిత మగుచున్నది. ప్రాణేశ్వరుడు తన దగ్గర లేనందున, తన దగ్గరకు రానందున, నాయికల హృదయాలలో కలుగుభావాలు యీ పదాలలో అక్షరరూపము పొందియున్నవి. ప్రియ వియోగముచే పరితప్తమైన హృదయపు ఉద్వేగము, ఆవేదన యీ పదాలకు ఇతివృత్తము. వీనిలో యెక్కువగా నాయికా విరహము అనగా స్త్రీ విరహమే ప్రకటితమగు చున్నను, కొన్నింటిలో నాయకుని విరహము అనగా పురుష విరహము కూడ ప్రదర్శితమగుచున్నది. మన ఆలంకారికులు తమ

లక్షణ గ్రంథాలలో నిర్దేశించిన నాయికలందరును యీ పదా లలో గోచరించుచున్నారు. వీరిలో ముగ్ధలు, మధ్యలు, ధీరలు, అధీరలు, ధీరాధీరలు, జ్యేష్ఠలు, కనిష్ఠలు, స్వాధీన పతికలు మొదలైన అన్ని తరగతుల నాయికలు కలరు. తుదకు బాలెంతరాలైన నాయికయొక్క శృంగారమును కూడ చిత్రించక క్షేత్రయ్య వదలి పెట్టలేదు. ఈ పదాలను యే మాత్రము స్థూలముగా పరిశీలించినప్పటికిని వివిధ, శృంగార నాయికలయొక్క చిత్తవృత్తులను ప్రదర్శించుటలో క్షేత్రయ్య అద్వితీయమైన నేర్పు చూపించినట్లు స్పష్టము కాగలదు.

క్షేత్రయ్య పదాలలో ప్రతిపంక్తియందును, ప్రతి పద మునందును శృంగారమే ప్రత్యక్షమగుచున్నది. శృంగార రసమును ఇన్నితీరుల, ఇంత వైవిధ్యముగా, శృంగార నాయిక లను ఇన్ని రకాలుగా, ఇంత నిపుణముగా చిత్రించిన ఆంధ్ర కవీశ్వరుడు మరొక్కడు లేడని చెప్పిన అతిశయోక్తి కాజాలదు.

ఈ పదాలలో నాయకుడైన మువ్వగోపాలుడు మిక్కిలి అందగాడు. అన్నింటియందును నెరజాణ. కొక్కోకశాస్త్రము నందు పారంగతుడైన పండితుడు. ఈడులేని రతులనేలి ప్రియురాలిని మేను మరపించగల రసిక చక్రవర్తి. ఇటువంటి శృంగార నాయకునితో సహవాస భాగ్యమబ్బిన విలాసినులు మాత్రము సామాన్యలా! వారందరును అందాల రాణులు; చాశీతి బంధములలో ప్రవీణలైన నెఱజాణలు. ఆనాడు ననవిల్తు శాస్త్రంబు మినుకులావర్తించుపని వెన్నతోడ బెట్టి నది మాకు అని గర్వముగా చెప్పుకొన్న వరూధినికి యీ

నాయికలందరును దగ్గరి చుట్టాలని చెప్పవచ్చును. తన యుర మున నే తప్ప శయ్యమీద పవ్వళింపదనియు, తనతో తప్ప ప్రాణపదమైన చెలులతోగూడ ముచ్చటలాడదనియు, ఆరూఢ రతికేళిలో తానే కాని నన్నులయనీయదనియు, నేను అలిగితే తానేవచ్చి వేడుకొనునుగాని తన సఖీమణులను రాయబారము పంపదనియు, ఒక సన్నివేశములో ఒక నాయి కనుగూర్చి నాయకుడు ఒక పదములో తలపోసి తమ పరస్పర అనుబంధమును, అనురాగమును, నాయిక యొక్క నేర్పును విశదీకరించి యున్నాడు. ఇంకొకచోట ఒక నాయిక ప్రియుడు తన దగ్గరకువచ్చి, చెంతనిలిచి, కొప్పులో పూవులు సవరించి నది మాత్రమే తనకు జ్ఞప్తియున్నది కాని చురుకు కెంపు మోవిపైనుంచుట తెలియనైతినని తన పారవశ్య విభ్రమమును ప్రకటించుకొన్నది. ఇవి మచ్చుతునకలు మాత్రమే. ఈ విధముగా యీ గేయాలలో ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క విధమైన శృంగార చిత్తవృత్తిని వ్యక్తీకరించుచున్నవి.

క్షేత్రయ్య తన పదాలలో చిత్రించిన నాయికలకు ప్రాణేశ్వరుని చిత్తవృత్తిని గ్రహించుటలో ప్రత్యేక ప్రావీణ్యము కలదు. ఒక నాయిక తన ప్రాణేశ్వరుని ఒకమారు బ్రతిమిలాడి పాదాక్రాంత యగును. ఇంకొకమారు కన్నీటి కాలువలో ఆయనను ముంచి తేల్చును. మరొక్కసారి ఘనమైన జడవేత్రుటుతో ఆయనను శిక్షించును. అనగా సామదానభేద దండోపాయములను ఉపయోగించి ప్రియుని తమకు స్వాధీనునిగా జేసికొనుటలో ఆరితేరిన వారుగా

యీ నాయికలు కన్పట్టుచున్నారు. ఈ నాయికలు పరిపాలించు శృంగార రాజ్యమునకు సర్వవిధములైన సాచివ్యము నెరపగల సమర్థులైన సఖీమణులు ఈ పదాలలో మనకు కన్పడుచున్నారు. చూడుడు; ఒక నాయికకు తన ప్రియుడు అగపడగానే ఆయన శరీరముమీది రతిచిహ్నములమీద ఆమె దృష్టి ప్రసరించును. కాని ఆమె ఆగ్రహించక సమయానుకూలముగా వ్యవహరించి ఘాటుగా మాట్లాడక అసూయను మాత్రమే ప్రకటించును. ఎత్తిపొడుపు మాటలతో ఆయనను కొంత వేధించునుగాని ఇంటినుండి వెడలిపొమ్మని చెప్పదు. ఇంకొక నాయిక ఇదే సన్నివేశములో యీ మాత్రము అసూయనుకూడ ప్రకటించక గంభీరముగా యేమియు తెలియనట్లు వ్యవహరించును. ఇక సామాన్య నాయికల శృంగార వృత్తాంతము, క్షేత్రయ్య నాయికలలో పరకీయలు, సామాన్యలుకూడ నున్నారుకదా! ఈ పరకీయ నాయికలలో ఒకతె "నా మగడు కత్తికోతకాడు. నాకు నీవు ఆజ్ఞయీయక తప్పదు. నేను అత్తవారింటికి పోకతప్పదు. అయితే అక్కడమాత్రము నేను ఎల్లప్పుడు ఉండగలనా;అక్కడ నామగని బంధువులతో జగడమాడి తిరిగి రాగలను. లేక నీవైన ఒకసారి యేతిరునాళ్ళ నెపముతోనో మా ఊరికి రారాదా!" అని సెలవుతీసికొని వెళ్ళును. సామాన్య నాయికలు ధనాసక్తితో డబ్బు యిమ్మని అడుగుట యీ పదాలలో కనపడును. "అయిదు వరహాలు యీయగలిగితె నేరా!" అని ఖండితముగా చెప్పినప్పుడు.

కొక్కోకమెల్ల జదివిన
చక్కనివాడైన రాజ చంద్రుండైనన్
రొక్కముసీయక యెప్పుడు
చిక్కదురా వారకాంత, సిద్ధము సుమతీ.

అన్న సుమతి శతకములోని పద్యము వేంటనే జ్ఞప్తికి వచ్చును. ఈ నాయికలు మరియు వారి చెలికత్తెలు సరస సంభాషణములందు, చమత్కార ప్రసంగములందు ఆరితేరిన ప్రోఢలు.

క్షేత్రయ్య నాయికలు ఆపాదమస్తకము శృంగార మూర్తులు. వారి గృహాలు శృంగార నిలయములు. అందులో వారి పడకటిండ్లు అందాల సీమలు. ఇండ్లను, పడకటిండ్లను అలంకరించుటలో విలాసవతులైన క్షేత్రయ్య నాయికలకు అసమానమైన చతురత్వము కలదు. సహజముగా సుంద రాంగులైన యీ నాయికలు కట్టుబొట్టు తీరులందు ప్రదర్శించు శోభ మిక్కిలి రమణీయము. వస్త్రధారణమందు అలంకార ములందును ఈ నాయికలు ప్రత్యేక శ్రద్ధను ప్రదర్శించి మోహన మూర్తులుగా మనకు సాక్షాత్కరించుచున్నారు. వారి వేషాలంకరణములను జూచినచో ప్రియుని ఆకర్షించు విద్యను ఒక ప్రత్యేక కళగా అభ్యసించిన సుందరాంగులు వీరని స్పష్టము కాగలదు. ఆనాడు తంజావూరులోని విలాసవతుల శృంగారమును ఈనాడు కవితా రూపమున క్షేత్రయ్య మనకు చూపించుచున్నాడు. రకరకాలైన చీరలతో అందుకు

తగిన రవికలతో యీ పదాలలోని నాయికలు మన యెదుట ప్రత్యక్షమగు చున్నారు.

వస్త్రాలంకరణము సందేకాక శిరోజములను దిద్ది తీర్చు కొనుటలో యీ నాయికలకుగల ప్రావీణ్యము మిక్కిలి గొప్పది. గుత్తపు వన్నెల కీల్జడ యీ నాయికలకు అత్యంత ప్రేమాస్పదమైనదని యీపదాల వలన మనకు తెలియుచున్నది. ఆ రోజులలో పూవులులేని జడలు లేనే లేవు. జాజులు, విరజాజులు, మల్లెలు, మొల్లలు మొదలైనవి యీ నాయికల కొప్పులలో నుండి సువాసనలను విరజిమ్ముచున్నవి. ఇందుకు తోడు ఘనసారము, కస్తూరితో మిళితమైన తాంబూలము ఎల్లప్పుడును ఆనాయికల పుక్కిళ్ళలో పరిమళించు చుండుట మనకు అడుగడుగున కనుపించు చున్నది. ఈ నాయికల జడ లలో వదులైనవి మిక్కిలి తక్కువ. ఎందుకనగా కోపము వచ్చినప్పుడు నాయకునిమీద జడవేట్లులను వేయననువుగా నల్లుకొనుచుండుట ఆనాటి వాడుక; అందుకొరకే క్షేత్రయ్యనివ సించిన తంజాపుర రాజుల కాలమున ఒకచోట పద్యములో నాయిక తన సఖితో,

" సరసురాలవు జబ్బుగ నల్లినావదేమే జడ " అని ప్రశ్నించినప్పుడు", ఆ విజయరాఘవుని మేను, చిగురాకు వంటిదని, చెలికత్తె వెంటనే సమాధానము చెప్పిన సంగతి సుప్రసిద్ధమైనది. ఉంగరాలు, గాజులు, కమ్మలు,

మొలనూలు, మకర, నాగసరాలు, చెంపసరాలు చిన్నసరాలు మొదలైన ఆభరణాలమీద యీ కాంతలకు అమితమైన ప్రేమ. కాళ్ళకు లత్తుక, కన్నులకు కాటుక యీ కాంతల అలంకారాలలో అనివార్యమైనవి.

ఈ నాయికల పడక గదులు మిక్కిలి ఆకర్షణీయము లైనవి. పట్టెమంచము, దానిపైన పరుపు, పరుపుమీద తెల్లని దుప్పటి, దుప్పటిమీద కమ్మతావులువిరజిమ్మపూవులు, కొంతదూరములో నిలువుటద్దము, గదిముందు, ముద్దు పలుకులు పలుకు చిలుకలతో గోరువంకలు, ఒకచోట తూగుటూయెల గల ఆసన్నివేశము ఎంతశృంగారమైనదో ఆలోచింపుడు. పన్నీరు గంధము, బుక్కా మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యములు ఆ నాయి కలు సదాఅనుభవించు విలాస సామగ్రి. ఉయ్యాలలూగుట చదరంగమాడుట మొదలైన విలాస క్రీడలలో ఈ నాయికలు అత్యంత ప్రౌఢలు.

ఈవిధముగా క్షేత్రయ్య తన ప్రతి పదమునందును శృంగారమును గుప్పించినాడు. సంగీతము, సాహిత్యము, అభినయము ముప్పిరిగొనియున్న క్షేత్రయ్య పదాలలో, తంజాపుర రాజుల శృంగార జీవితము ప్రతిబింబితమగు చున్న దని చెప్పవచ్చును. ఆ కాలమునాటి విలాస జీవనమును క్షేత్రయ్య చాల చక్కగా చిత్రించినాడు.

ఈపదాలకు నాయకుడైన గోపాలుడు మదనమోహను డైన రసజ్ఞమూర్తి. నాయికలు బంగారపు బొమ్మలైన

శృంగారమూర్తులు. వారు నివసించు మందిరములు సౌందర్య దేవతకు నిలయములు. రసికులకు అనుభవ యోగ్యమైన విలాస సామగ్రి యంతయు ఆ సుందరాంగుల మందిరములందు సమృద్ధము. వేషభాషల యందు, అలంకారము లందే కాక రుచులు, అభిరుచులందు కూడ యీ నాయికల శృంగార ప్రీతి ప్రకటితమగు చున్నది.

సూరన కళాపూర్ణోదయము

"విరిసిన నొక్కయొప్పు, అరవీడిన వేరొకయొప్పు, జిక్కువా టారసిన నొక్కయొప్పు, నదియూడ్చిన వేరొకయొప్పు, వేణిభా వరచన నొక్కయొప్పు, ముడివైచిన వేరొకయొప్పు, కొప్పుగా బరగిన నొక్కయొప్పు, కనుపట్టకమానదు నీకచంబులన్"

అని యొకానొక నీలవేణి కుటిల కుంతల శోభను పింగళి సూరన ప్రశంసించినాడు. ఆ సొగసులాడిని మనము చూడలేదు, కాని, ఆశోభయేమో, సూరన శృంగారమునందు, ప్రస్ఫుటముగా గోచరించుచున్నది. జగదేక సుందరియైన చిగురుబోడి శిరోజ సౌభాగ్యమువలెనే సూరన కవిత్వము శోభిల్లుచున్నది. అది యేరీతిగ అల్లినప్పటికిని, అందులో యేదో యొక ప్రత్యేకమైన రామణీయకత గోచరించు చుండును.

ఆంధ్ర శృంగారకవులలో సూరనది అద్వితీయస్థానము. తెలుగు భాషలో శృంగార కవులని ప్రత్యేకముగా ప్రఖ్యాతి గాంచినవారు కలరు. ఆద్యంతము శృంగార మొలుకునట్లుగా రచన గావించవలెనను అభినివేశముతో కలముల నాడించిన కవీశ్వరులు కలరు. వీరందరిమధ్య, చుక్కలలో సూర్యునివలె, సూరనార్యుడు శోభిల్లుచున్నాడు. కళాపూర్ణోదయ

మను గ్రంథ నామకరణమే, ఆయన ప్రతిభను మరియు అభి
రుచి ప్రాశస్త్యమును వెల్లడి చేయుచున్నది.

స్వర్గ మర్త్యలోకములను ఒక్కముడితో బిగించువాడని కాళిదాస కవీంద్రునిగూర్చి ఒక సుప్రసిద్ధ విమర్శకుడు చెప్పిన మాటలను కళాపూర్ణోదయము జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నది. సూరన్నకూడ శృంగార బంధముతో మర్త్యలోక స్వర్గలోక సత్యలోకములను ఒకచోట ముడివేసినాడు. కళాపూర్ణో దయములోని కథకు యీ మూడులోకాలు ముఖ్య రంగ స్థలాలు. వీనితో వైకుంఠమునకుగూడ సూరనార్యుడు బాంధ వ్యము కలిపినాడు.

సుకుమార శృంగార చిత్రణమునందు సూరనకు కాళి దాసుతో చాల దగ్గరి చుట్టరికము కలదు. కొన్ని విషయా లలో షేక్స్పియర్ కుకూడ యీాయన సమీాప బంధువు. శృంగార రసపోషణమున నిగ్రహము మరియు సభ్యతలను పాటించిన కవులలో సూరన కాళిదాసు తరగతికి చెందిన వాడు. తన కథలోని నాయికా నాయకులను నిర్ణయించు కొనుటలోనే ఆయన ప్రత్యేక ప్రతిభ ప్రదర్శితమగు చున్నది. తాను చిత్రించ దలచిన శృంగార వైవిధ్యమునకు అనుగుణ ముగా ఆయన తన పాత్రలను యెన్నుకొనినాడు. కొంచెము పరిశీలించినచో ఇందలి సత్యము స్పష్టము కాగలదు.

శల్యాసురుడు, రాక్షసులకోవకు చెందినవాడు. చూపు తోడనే వానికి వలపు కలిగినది; ఆ వలపు తత్క్షణమే అను

భవమునకు ప్రేరేపించినది. అట్లు తాను కాంక్షించిన కాంతా మణిని, అనుభవించు ప్రయత్నమున, తన శస్త్రలను జంతు జాలము మీద వ్యర్థము గావించినాడు. కాని ఇష్ట పడ నందున ఆమెను బలాత్కరించలేదు; ఆమెకు అపాయము చేయుటకు యత్నించలేదు; తుట్ట తుదకు తానే మోసపోయి, హతుడైనాడు. శల్యాసురుడు మానవత్వమున కన్న క్రింది దశలో నివసించు ప్రాణి. తరువాత మన దృష్టి మానవలోకము మీద ప్రసరించు చున్నది. ఈ రంగమున మనకు కనుపించు జంటలు మూడు. సుగాత్రీశాలీనులు, కలభాషిణీ మణికంధరులు, మధురలాలసా కళాపూర్ణులు.

శాలీనుడు మర్త్యలోకము నందలి సామాన్య సంసారి. ఆయన రుచులుకూడ సహజమైనవి. సహజమైన సొంపులే గాని కృత్రిమమైన భూషణాలు ఇంపుగాక పోవుట శాలీనుని విశిష్టత. పడకటింటిలో ఆభరణ భూషితాంగి యైన భార్యా మణి కన్న, తోటలో తనతోపాటు కష్టపడి పనిజేయు అర్ధాంగి యే ఆయనకు ప్రేమాస్పదురాలు. శాలీనుని దొక విధమైన జానపద చిత్తవృత్తి. శాలీనునికి తగినట్టిది సుగాత్రి; పాపము; పతిని ప్రాణముగా భావించుకొను సాధ్వి, స్నేహితురాండ్రి మరియు తల్లి ఎంత నూరిపోసి నప్పటికిని, మౌగ్ధ్యమును వదల జాలని ముద్దరాలు. భర్త తనను ఒల్ల నందుకు ఆమె ఆగ్రహించలేదు; మానసముగా ఆయన సేవలో నిమగ్న యైనది; తన మీద మనసు లగ్నమైన తరుణమున స్వాధీనురాలైనది. భర్త చిత్తవృత్తిని అనుసరించి మెలగు స్వభావము ఆమెది.

పరస్పర సంబంధాలలో ఈ దంపతులకు ఎరువు తెచ్చు కొనిన కృత్రిమత్వము యేమియును లేదు. చల్లగా, శాంతముగా, అన్యోన్యముగా సాగిపోవు సంసారము వారిది.

కలభాషిణీ మణికంధరులు సామాన్య సంసారులవంటి వారు కారు. మణికంధరుడు కవీశ్వరుడు. గాన కళోపాసకుడు. అందాతనికి నారదునితో సమానమైన ప్రావీణ్యము. ఆ కలహభోజనుని సేవలో నున్నప్పుడే ఆయన చిత్తము కలభాషిణి మీదికి పోయినది, కాని వారి దాంపత్యము పొసగలేదు; సంసారియగుటకు బదులుగా ఆయన సన్యాసి యైనాడు. తీర్థయాత్రలు, తపస్సు, రంభాసమాగము, మాయా నలకూబర వేషము క్రమక్రమముగా ఆయనకు తటస్థించినవి. కలభాషిణి స్వైరవిహారధీరయైన వేశ్యాంగన. కూకటివేణితో కుచులు గూడక మున్న ఆమె కోసము ద్వారకా నగర విటావళి ఉవ్విళ్ళులూరినది. చక్కదనము, వన్నెలాడితనము, కలికితనము ఆమెయందు పుష్పిరిగొన్నవి. ఎలప్రాయముననే ఆ కోమలాంగి చిత్తము సంగీత సాహిత్యాల కారణాన మణికంధరుని మీదను మరియు ఇతర కారణాన నలకూబరుని మీదను లగ్నమైనది; దానితోపాటు నాకమృగీ నేత్రలమీద కయ్యమునకు కాలుచాచు అసూయకూడ అంకురించినది. నలకూబరుని స్వాధీనుని గావించుకొను ఉద్దేశమును మనసులో నుంచుకొని, మరొక నెపముమీద, తనకు యిష్టమువచ్చిన స్త్రీరూపము ధరించు వరము సురమానికడ సంపాదించినదా యెలనాగ. తరుణము దొరికినంతనే వేషము

మార్చి మాయారంభయైనది. ఆ వేషములో ఆమె జూపిన చాతుర్యము, మాటకుమాట బదులుచెప్పు నేర్పు, ప్రతిభావంత మైనది. రంభవంటి ప్రౌఢ నారీమణిని తన వచోవిలాసము చేత, నటనా కౌశల్యముచేత సతమతము గావించిన జగజంత కలభాషిణి. సవతి వేషము బహుచక్కగా వేసి, రంభకన్న యేడాకులు యెక్కువగా జదివిన నెరజాణగా తనను నిరూపించుకొనినదా యెమ్మెలాడి. మధురలాలసా కళా పూర్ణులు రాజవంశీకులు; ఆసాంప్రదాయాలు, ఆలాంఛనాలు వారియందు పరిపూర్ణముగా ప్రతిబింబిత మగుచున్నవి. నిగ్రహములేక, యోగాభ్యాసము చేసి భ్రష్టుడైనవాని శృంగా రము సిద్ధునిది.

స్వర్గమునందలి శృంగార మిథునము రంభా నలకూబ రులు; వారు నిరంతర రతిక్రీడాపరాయణులు. రంభ సర్వ కాల సర్వావస్థలయందు తన సొత్తుగా నుండుటకు వీలులేదని తెలిసికూడ ఆమెను వలచి, వరించి, విధేయుడైనాడు నలకూబ రుడు. స్వర్గములోరం భకొరకు వచ్చువారనేకులు; యుద్ధ ములో మరణించిన వీరులు; యజ్ఞ యాగాదులు గావించిన సోమయాజులు; వీరందరిని రంజింప జేయ వలసినది రంభ. ఇందుకు తోడు దేవేంద్రుడు మరియు దేవతలు. దేవతల కొరకు, దేవేంద్రుని పనుపున జేయ వలసిన తపోవిఘ్నాది కార్యాక్రమాలు కూడ ఆమెకు మెండు. అయినప్పటికిని అవకాశము దొరికి నంతనే కుబేర నందనుని కడ రెక్కలు గట్టుకొని వ్రాలుచుండును. ఈ రంభ జగదేక సుందరి; తన

కన్న చక్కనివారు లేరను అభిమానము కలది; నరభామల పోడుముల గూర్చి ఆమెకు యేమంత గొప్ప అభిప్రాయము లేదు. స్వయముగా బహు రుచులు తెలిసిన ఆ భామామణి, తన మట్టుకు మాత్రము సవతి యూహా యైనను సహించ లేదు. శరీర మెక్కడ నున్నప్పటికిని ఆమె హృదయము మాత్రము నలకూబరుని యందే లగ్నమై యుండును. నల కూబర సహవాసములోనే ఆమె యందలి శృంగార చేష్టా విశేషాలు, విలాస విభ్రమాలు పలు రీతుల ప్రత్యక్షమగు చున్నవి. ఏయెడ యెవ్వరు యెన్నడు కనని, వినని, యింపులు బహు కోమలముగా తన గళ స్వనాదులందు సాక్షాత్కరింప జేసి, నలకూబరుని స్వాధీనుని గావించు కొన్నదామె. ఇతరుల సాంగత్యము నందుకూడ ఆమె భావించువాడు నలకూబరుడే. ఆమోటు తపసి, కళలంటి చొక్కింప చేసినప్పుడు కూడ "నలకూబర, విడు, విడు, రా"యని, యే ఆమె ఆలపించినది. కామ కళా కౌశలమున ఆరితేరిన ప్రౌఢయామె. కామము యొక్క వేడి, యౌవనము యొక్క పొంగు, రంభా నల కూబరుల సహవాసమున స్పష్టముగా కనుపించు చుండును.

సరస్వతీ చతుర్ముఖులు సత్యలోకాధి నాథులు. ఇది మరొక విశిష్టమైన జంట. శారద సంగీత సాహిత్యములను స్తనద్వయముగా కలిగి, సకల విద్యలకు, కళలకు రాణి యైన రమణీమణి. చతుర్ముఖుడు స్వయముగా సృష్టికర్త. కామము యొక్క పొంగు, యౌవనము యొక్క వేడి, శాంతించి నిగ్గులు దీరిన ప్రణయ ప్రకోపము వీరి లీలా విలాసము. ప్రణయ కోపము, అనునయము, శృంగార చేష్టలు, మధురవాక్య

సంపదాభిరామమైన సరస సల్లాపములు వీరి కేళీవిలాసము. ఇందులోని శ్లేష యందు ప్రకృతి సుకుమారముగా ప్రతిబింబించు చున్నది.

వీరందరికిని శిఖరాయమానముగా విరాజిల్లువాడు వైకుంఠము లోని రమావినోది మరియు గాన లోలుడైన శ్రీమహావిష్ణువు. చతుర్ముఖ జనకుడైన ఈయనను వేంకట నాధునిగా, రంగనాయకునిగా, ఇతర దేవతా స్వరూపునిగా సూరన పలుమారు కీర్తించి యున్నాడు. ఆప్రశంసలన్నింటి యందును ఆకృతిదాల్చిన శృంగారముగా ఆయన కనుపించు చున్నాడు. వైకుంఠలోకమున శ్రీమహాలక్ష్మి సమేతుడై సర్వేశ్వరుడు యేకాంతమున సంగీతము నాలకించుచు ఆనందించు సందర్భమున, రంభనుజూచి అసూయజెందిన కలభాషిణి వలె, తుంబురునిజూచి ఈరపడినాడు నారదుడు. ఆ ఈర్ష్య పోటీకి కారణమైనది. తుంబురునితో సమానుడు అనిపించు కొనవలెనను హృదయ శల్యమును తీసివేసికొనుటకై, ఆ కలహాభోజనుడు శృంగారమూర్తి, దక్షిణ నాయకుడు, పదారువేల నూటెనిమిదిమంది భార్యలతో పరిపూర్ణ రతోత్సవములందు తేలియాడువాడును అగు శ్రీకృష్ణమూర్తి యొక్క శిక్షణను ఆశ్రయించినాడు. తన హృదయశల్యమును తొలగించుకొను కార్యక్రమమున కలభాషిణికిని రంభకును పోటిపెట్టి, వారిద్దరికిని హృదయ శల్యములను సిద్ధము గావించినాడు.

ఈ విధముగా సకలలోకములందలి శృంగార లీలా విలాసములను అతికోమలముగా చిత్రించినది కళాపూర్ణోదయము. రసవంతమైన యీ కావ్యము "శ్రీవాణీ గిరిజాశ్చి రాయదధతో, వక్షోముఖాఙ్గేషు యే, లోకానాంస్థితి మావహన్త్యవిహతాం, స్త్రీపుంసయోగోద్భవాం" అను నన్నయ స్తోత్రమును జ్ఞప్తికి దెచ్చి, స్త్రీపుంసయోగమును ప్రతిపాదించు చున్నది.

సౌందర్యమును వర్ణించుటలో చాలా చక్కనిపోకడలు పోయినాడీకవీశ్వరుడు. నారద మునీంద్రునికి సుస్వాగతము చెప్పుటకొరకు ఉన్నవాడున్నట్లుగా ఎదురుగా వచ్చు శ్రీకృష్ణుని సౌందర్యము అతి మనోహరమైనది. సహజ సౌందర్యమును, సాలంకృత సౌందర్యమునే కాక చెదరిన సౌందర్యమునుకూడ సూరన చాల నాజూకుగా వర్ణించినాడు. ఈ వర్ణనలయొక్క ప్రతిధ్వనులు అభినవాంధ్ర కవుల రచనలయందు కనుపించు చున్నవి. భయకంపితయైన భామిని సొగసును, రతిక్రీడాలసయైన రమణి చక్కదనమును, అద్దములో జూపించినట్లు వర్ణించి నాడు సూరన.

ప్రేయసీ ప్రియుల సరస సంభాషణలను, కోమల చిత్త వృత్తులను పోషించుటలో సూరన ప్రత్యేక నైపుణ్యము ప్రదర్శించినాడు. కళాపూర్ణోదయము నందలి ఘట్టములు ఇందుకు ఉదాహరణములు. రక్తికిని, భక్తికిని సమానముగా ఉద్దీపకమైన కళ, సంగీతమను సత్యము యీ గ్రంథమున చక్కగా వ్యక్తీకరణ జరిగినది. కళాపూర్ణోదయ మను నామము సర్వవిధాల యీ గ్రంథమునకు సార్థకమైనది.

ముద్దుపళని - రాధిక

తెనుగు తోటలో పాదులుదీసి తీగెలు బారించిన భామా మణులలో ముద్దుపళని ముఖ్యురాలు. ఆంధ్ర భారతిని మొల్ల, వెంకమ్మ వంటి కవయిత్రులు మేలి సొమ్ముల నలంక రించిరి. కాని వారు త్రొక్కినత్రోవ వేరు; పళని నడిచిన బాట వేరు. ఆంధ్ర కవయిత్రులలోనే కాక, పెద్దన, తిమ్మన, సూరనలను ముగ్గురిని విడిచిపెట్టినచో, ఆంధ్ర ప్రబంధకర్త లందరిలోను ముద్దుపళని అద్వితీయ. ప్రౌఢయైన రాధికను, ముగ్ధయైన ఇళను చిత్రించుటలో ఆమె జూపిన నేర్పు అస మానమైనది. తెలుగు భాషలోని శృంగార సాహిత్యమున రాధికాసాంత్వనము విశిష్టస్థానముకలది.

పళని ప్రతాపసింహుని ప్రేమకు పాత్రురాలై సంగీత సాహిత్యములందు ప్రావీణ్యము గడించిన కళావంతురాలు. ప్రేమాభిరామమైన ఆమె హృదయమునుండి వెలువడిన శృంగార ప్రబంధము రాధికా సాంత్వనము. మన్మథమన్మథుడు శృంగార రసమూర్తియైన శ్రీకృష్ణునికి అంకితమగు యీ కావ్యమునకు కథానాయకుడుగూడ శ్రీకృష్ణుడే. ఆ దక్షిణ నాయకుని వలచి వరించిన రాధా యిళలు యీ కావ్యమునకు నాయికలు. రాధ నెఱజాణయైనచో, ఇల చిఱుజాణ. ఈ జాణ లిరువురి హృదయాలు యీ కావ్యమందు ప్రతిబిం

బించుచున్నవి. ఈ నాయికల చిత్రణలో ముద్దుపళని కళా ప్రావీణ్యము, స్త్రీ హృదయము ప్రతిబింబించు చున్నవి. బహుశా, ఇందులో కొద్దియో గొప్పయో స్వానుభవము కూడ కలదేమో!

బాలికయైన ఇళ చిన్నప్పటినుండి రాధ అదుపు ఆజ్ఞలలో పెరిగినది. ఈడురాని లేత వయసునందే ఇళ యొక్క హృదయమున శృంగార భావాలు మొలకెత్తినవి. రాధ ఆమెను ప్రాణసమానముగా పెంచి పోషించినది. అంతేకాదు, ఆమెను తన సవతియని గూడ మొదలే నిర్ణయించుకొనినది. అయితే సవతియైన తరువాత హృదయములో చెలరేగు ఈర్ష్యాగ్నిమాత్రము ఆమె మొట్టమొదలు ఊహించి యుండ లేదు. రాధా కృష్ణుల శృంగార చేష్టలను అనుదినము అతి శ్రద్ధతో గమనించుచుండిన ఇళ యౌవనము రాకముందే మాధవుని స్వాధీనుని చేసికొనుటలో రాధతో పోటీపడినది. "హరినిగని రాధ అలయాట లాడుదాము" అని పడకటింటికి పిలువగా నేనుకూడ వచ్చెదనని ఇళ పిలువని పేరంటముగా ముందంజవేయును. అంతేకాదు పనిగట్టుకొని పలుమారు ఆ జగజంత శ్రీకృష్ణునితో సయ్యాటలకు సంసిద్ధమగును. దాగిలి మూతల నెపముతో మదనగోపాలునికి పదేపదే యెదురు వచ్చుట, గుజగుజరేకు లాటలలో కదిసి నిలుచుట, వెన్నెల కుప్పలాటలలో కనులు మూయించుకొనుట, గుజ్జెనగూళ్ల ఆటలో చెంగట వసించుట మొదలైనవి వగలాడియైన ఆ బాలిక యొక్క శృంగారచేష్టలు. ఈ చేష్టలన్నింటికి రాధ

సంపూర్ణ ఆమోదము ప్రోత్సాహము లభించినవి. ఎప్పుడే యెమ్మెలాడికి ఈడువచ్చునోయని ఆమె అనుక్షణము యెదురుచూచినది. ఇళ్లకు ఒమ్మగా దిమ్మలై రొమ్ము రావలెనని రాధ కులదేవతలను కోరి కొలిచినది; ఆమెకు మెలుగెక్కి నెఱికురులు పెరుగగా దిన మొకతైలము తెచ్చి యంటినది; కన్నెరికము తొలగగా చెంచులవద్దనుండి తీసికొనిన మందులు యిచ్చినది. ఈ విధముగా ఆమెకు ఈడు వచ్చుటకొరకు రాధ ఎన్నియో దోహదక్రియలు గావించినది; ఆ చెలి సొగసుచూచి "నీవు నా సవతి వౌదువుకదే" అని ముద్దాడి, ఆ శోభనముకొరకు ఉవ్విళ్లు లూరినది.

ఇటువంటి పోషణతోయీ వాతావరణమున పెరిగిన ఇళ యొకనాటి సుముహూర్తమున పుష్పించినది. ఆ శుభమును ముద్దుపళని మోహనాతి మోహనముగా వర్ణించినది. వెంటనే యశోదమ్మకు కబురు గావించినది. పెద్దముత్తైదువైన రోహిణీ దేవిని పిలిచి అవి ఆచిన్నెలో కావో అరసి సత్యము తెలుసుకొన్నది; చుట్టపక్కాలకు శుభపత్రికలు వ్రాసినది; దినశుద్ధి లగ్నము నిరూపించినది; అంటుగలిగినవారిని అంటుకో నియమించినది. ఈ వర్ణనలో అడుగడుగున స్త్రీహృదయము ప్రత్యక్షమగుచున్నది. ఈ సందర్భమున ఆమె ప్రయోగించిన పదజాల మంతయును పడతుల పెదవులమీద ప్రతిదినము తాండవించునట్టిదే. మొత్తముమీద ఒకనాటి శుభముహూర్తమున ఆ ఒయ్యారికి రాధ శోభనము చేయించినది. సంపెంగతైలము అంటి, స్నానము ఆడించి, చెంగావి పావడకొసలు బిగియించి,

ఈ రాధికాసాంత్వనమును నాలుగాశ్వాసాలలో ముద్దు పళని బహు రమ్యముగా వర్ణించినది. కొన్ని సందర్భాలలో శృంగారము కొంత మేర మీరిన మాట సత్యమే. కాని కావ్యమే శృంగార ప్రధానమైనప్పుడు, యీ విషయమై ఆక్షేపణ గావించుటలో ఔచిత్యము లేదు. ఈ శృంగార చిత్రణము నందు ఆమె జూపిన నేర్పునే మనము గమనించ వలసి యున్నది. రసైక దృష్టితో పరిశీలించినప్పుడు మన శృంగార సారస్వతమున ముద్ధు పళని గ్రంథము అతి మనోహర మైనదని ఒప్పుకొనక తప్పదు.

ముద్దు పళని శైలి బహు లలితమైనది. సుందరమైన శబ్దములను సుకుమారముగా యేరి కూర్చుటలో ఆమె అత్యంత చతురురాలు. తెలుగువారి నాలుకల మీద తాండవమాడు సామెతల నెన్నింటినో ఆమె తన పద్యాలలో మిక్కిలి సర సముగా ఉపయోగించు కొన్నది. "తాను బెంచిన పొట్టేలు తనదు చేన సన్నబడు సామ్యము" "ముక్కు పచ్చలు ఆరక మునుపె" "వేలువాచిన ఔలంత విరివియైన, ఔలు వాచిన నది యెంత బోలుగాదు" "దాని వేలుదీసి దానికన్ పొడిచిన యటుల" "అరకాల బెట్టి నేలరాచకున్న" "అల్లునకు కల్మి వచ్చిన అర్థరాత్రి గొడుగు తెమ్మన్న కత" "కొన్నంగడి లోపలనే అన్నన్నా మారు బేర మగునే" "ఈకలోకలోని శ్రీకృష్ణ మాటలు" తగిలెనా తగులును తప్పె నాతప్పును, నాటి వెట్టివాని చేతిరాయి" "గట్టు చేరినంత బుట్టివానికి బొమ్మ గట్టు సామ్యము" "చల్లకై వచ్చి ముంతదాచంగ నేల" "ఎల్ల

వారికి శుభములన్నెల్ల బలికి బల్లి తాబోయి పాలలో బడిన యట్లు" వంటి చక్కని పలుకుబడులు ముద్దు పళని తన కావ్య మున బహు రమ్యముగా ఉపయోగించుకొన్నది. రమణీ మణుల సంభాషణలలోని సొగసులు యీ గ్రంథమున అడుగ డుగున ప్రత్యక్షమగు చున్నవి. విదుషీమణి, కళాప్రవీణ, స్వైరవిహారధీరయైన నెఱజాణ యొక్క రసికహృదయము యీ గ్రంథమునందలి ప్రతి పద్యమునందును ప్రదర్శిత మగు చున్నది. శృంగార ప్రియులైన రసికులకు అత్యంత ఆహ్లాద కరమైన రచన రాధికా సాంత్వనము.

ఆంధ్రోద్యమము - తెలుగు వాఙ్మయము

ఆంధ్ర రాష్ట్ర అవతరణ శుభసందర్భమున "తెలుగు దేశము" నకు నవజీవనము కలుగుట జౌచిత్యముతో కూడు కొనిన సంతోష ప్రదమైన సంఘటన. తెలుగు సీమకు రూపు రేఖలు దిద్దుటకొరకు తెలుగు దేశము ముందడుగు వేయనున్న యీతరుణమున ఆంధ్రోద్యమానికి తెలుగు వాఙ్మయము గావించిన దోహదమునుగూర్చి నాలుగు మాటలు వ్రాయుట అప్రస్తుతము కాజాలదు.

గడచిన నాలుగు దశాబ్దాల ఆంధ్రోద్యమ చరిత్రను ఒక మారు అవలోకించినచో, తెలుగు పత్రికలు మరియు తెలుగు సారస్వతము యీ ఆంధ్రోద్యమానికి బలమైన యూతనిచ్చినట్లు స్పష్టము కాగలదు. అభిప్రాయాల ప్రసారమునకు సారస్వతము మహత్తరమైన సాధనము, కావున సజీవమైన యే ఉద్యమానికైనను తత్ప్రచారము గావించు సారస్వతము పెట్టనికోట. మన జాతీయోద్యమానికి భారత దేశ మందలి బహుభాషలలోని వాఙ్మయము వలన కలిగిన ప్రచారము మరియు బలము మిక్కిలి గొప్పది. "జనగణమన" "వందేమాతరం" "మాకొద్దీ తెల్ల దొరతనము" "దేశమును ప్రేమించుమన్నా" వంటి గేయాలు, మున్షీ ప్రేమచంద్రుని వంటి కథకుల రచనలు, తెలుగులో మాలపల్లి వంటి నవలలు,

స్వరాజ్య రథము మొదలైన నాటకాలు మరాఠా, కేసరి, హరిజన్, యంగ్ ఇండియా, వందేమాతరం, స్వరాజ్య, కృష్ణా మొదలైన పత్రికలలో ప్రకటితమైన వ్యాసాలు, సంపాదకీయాలు, ఇతర వాఙ్మయము భారత దేశములో అపారమైన ప్రబోధము కలుగజేసి, స్వాతంత్ర్యోద్యమానికి గొప్ప బలము చేకూర్చిన సంగతి సుప్రసిద్ధమైనది. నిజానికి ఒక్కొక భాషలో జాతీయోద్యమ ప్రభావ ఫలితముగా నిర్మాణమైన వాఙ్మయమును గూర్చి ఒక్కొక పుస్తకమే వ్రాయుటకు తగినంత సామగ్రి కలదు.

సారస్వతము దేశకాల పరిస్థితుల ప్రభావము నుండి తప్పించుకొన జాలదనుటకు ప్రపంచ వాఙ్మయము ప్రబల నిదర్శనము. ఈ దృక్పథముతో నేటి తెలుగు సారస్వతమును పరిశీలించి నప్పుడు, జాతీయోద్యమ ప్రభావముతో పాటు ఆంధ్రోద్యమ ప్రభావము కూడ గోచరము కాగలదు. ఆంధ్ర చరిత్ర రచన ఆంధ్రోద్యమానికి అత్యంతముగా ఉపకరించినది. ఆంధ్రులు మిక్కిలి ప్రాచీనమైన జాతికి చెందినవారని, వారి ప్రసక్తి ఐతరేయ బ్రాహ్మణము నందుకూడ కలదని, వారికి గొప్ప సంస్కృతి కలదని మన చరిత్ర వెల్లడిజేయు చున్నది. శిల్పము, కళ, సాహిత్యము, విజ్ఞానము మొదలైన రంగాలలో ఆంధ్రులు భారత దేశమున ప్రముఖ స్థానము నాక్రమించు చున్నారని మన చరిత్ర ఉద్ఘాటించు చున్నది. ఈ భావాలు, ఆంధ్రులను ప్రభావితులను గావించుటకు ఎంతయో తోడ్పడినవి. ఆంధ్రులలో ప్రత్యేక రాష్ట్ర వాంఛను, పురిగొల్పుటకు ఆంధ్ర

చరిత్ర మిక్కిలి ఉపకరించినది. ఆంధ్రుల యశోగానము గావించి, వారిని మేలుకొలిపిన కవులు, ఆంధ్రచరిత్రలోని ఉజ్వల ఘట్టాలను సంకీర్తనము గావించినారు. ఆధునిక కవుల రచనలలో ఇందుకు నిదర్శనాలు అసంఖ్యాకములు.

చావలేదు, చావలేదు ఆంధ్రుల మహోజ్వల చరిత్ర యని మనకు జ్ఞప్తికిదెచ్చిన కవీశ్వరుడు తన రచనలద్వారా ఆంధ్రావనిలో అపారమైన ప్రబోధము గావించినాడు. ఆయన పిలుపునందుకొని, ఆధునికాంధ్ర మహాకవులనేకులు ముందుకువచ్చి సోదరాంధ్రులను మేలుకొలిపినారు. వీరి రచనలు బహువేదికలనుండి గానము చేయబడి, తెలుగుసీమలో ఉత్సాహము పురిగొల్పి కర్తవ్య పరాయణత్వమును ప్రబోధించినవి. మా తెలుగు తల్లికి మల్లెపూదండవంటి గేయాలు ఆంధ్ర ప్రజానీకమును ఉత్సాహతరంగితము గావించినవి. కొందరు కవులు ఆంధ్ర ప్రశస్తినిగూర్చి ప్రత్యేకముగా కావ్య సంపుటములను ప్రకటించినారు.

ఆంధ్రులకు ప్రత్యేక రాష్ట్రముయొక్క అవసరమును మరికొందరు కవీశ్వరులు తమ రచనలలో ఉద్ఘాటించినారు. ఇట్టి వానిలో "రాష్ట్రగానము"ను ప్రత్యేకముగా పేర్కొనవలసి యున్నది. ఇన్నాళ్లు ఆంధ్రులు "రాష్ట్రములేని పరాభవము"ను "రక్కసతాల్మితో" నోర్చినారని తెలిపి, ఆంధ్రుల హృదయాల ఆవేదన 'రాష్ట్రగాన' కావ్యకర్త ప్రకటించి, కర్తవ్యమును ఉద్బోధించినారు.

హైద్రాబాదు రాష్ట్రములో కూడ ఆంధ్రోద్యమ ప్రభావము మన వాఙ్మయమునందు ప్రస్ఫుటముగా కనపడు చున్నది. ఆంధ్ర మహాసభ వేదికలపైన మన కవీశ్వరులు గానము గావించిన ప్రబోధ కవిత్వము, యీ మహాసభలకు వచ్చిన సభ్యులను, ప్రేక్షకులను, ఉత్తేజితులను గావించి వారిలో చైతన్యము కలుగజేసినది. అన్యభాషా పిశాచి ఎక్కడనుండి మనకు దాపురమైనదని ప్రశ్నించుకొని, "చిన్న తనముననుండి నెచ్చెలిగనున్న తెలుగు కన్నియ ముద్దులు తీర్చుటెపుడు" యని ఆవేదనజెందిన మన యువ కవులు "ఏ భాషరా నీది యేమివేషమురా ,, "ఈ భాష, యీ వేష మేందుకోసమురా" యనియు, ఆంధ్రుడనయి నేనాంధ్రభాషను, మాట్లాడలేననుట క్షమింపరాని అపరాధమనియు ప్రబోధించి నారు. తెలంగాణమున, విశాలాంధ్ర సభల వేదికల నుండి, చక్కని ప్రబోధవాఙ్మయమును గానము చేసిన కవులు కలరు.

హైద్రాబాదులో ఆంధ్రత్వప్రచారమునకు గోలకొండ పత్రికచేసిన, చేయుచున్న సేవ అమోఘమైనది. గోలకొండ, నీలగిరి, తెనుగు, మొదలైన పత్రికలలోని రచనలయందు ఆంధ్రోద్యమ ప్రభావము స్పష్టముగా కనపడుచుండును.

మన అధునిక సారస్వతముపైన ఆంధ్రోద్యమ ప్రభావ మునుగూర్చి స్థాలీపులాకన్యాయముగా చెప్పిన నాలుగు మాట లివి. మన సారస్వత విమర్శకులు యీ దృక్పథముతో మన వాఙ్మయమును సమీక్షించి, కొన్ని ప్రత్యేక వ్యాసము లను వ్రాయవలసిన ఆవశ్యకత కలదు.

ఆధునిక కవిత్వములో శబ్ద రామణీయకత

దేశ భాషలలో తెలుగు లెస్స; లెస్సయే కాదు మిక్కిలి తీయనిది కూడ. అందుకే కాబోలు ఆధునిక కవులనేకరు తెనుగు పాటల వెంట తీపి ఎడబాయక యుండునని తెలిపినారు. అసలే తీయనిదైన తెలుగుభాష, అందులో కవిత్వము; ఆ కవిత్వములో కూడ ముద్దులు మూటకట్టు రచనయే అయినచో దాని యొక్క రామణీయకతను గూర్చి వేరుగా చెప్పవలసిన పని లేదు. పూర్వ కవులలో కొందరు ప్రత్యేకముగా ముద్దు పలుకులకు వేరుగాంచినారు. ముక్కు తిమ్మన కవిత్వము వీణా కలకలముల కలకల నవ్వుచుండును. ఆధునికులలో కూడ రమణీయ శబ్ద సంపదతో కావ్యరచన కావించిన వారు కనబడుచున్నారు.

శబ్దరామణీయకత అనగా చక్కని పదాలయొక్క సొంపైన కూర్పు. కావ్యమాధుర్యమునకు ఇది చాల అవసరము. మృదువైన భావాలను ప్రకటించుటకు రమణీయమైన శబ్దాలు కావలెను. శబ్దరామణీయకతను నిర్ణయించునది శ్రవణ సుఖము. నవ్యుల రచనలకు ఈ శ్రవణ సుఖము చాల ప్రధానమైనదని తెలుపుచు 'రమ్యాలోకములో'—

"వదలరీ వృత్త పదమృదు బంధమెందు
నవ్యులు రసవద్వాక్య సంధానమందు

సంధులు విసంధులైనను సాంస్కృతములు
దేశ్యములతోడ నమసించి తీవె గొనిన"

అని చెప్పి యున్నారు. చెవికి ఇంపుగాని పదాలు నవ్యులకు రుచించవనికూడ "రమ్యాలోకము" లో తెలిపి యున్నారు. సహజముగానె మధురమైన ఆంధ్రభాషలో కావ్యరచన కావించునపుడు శబ్దరామణీయకతను చక్కగా పోషించవలసిన ఆవశ్యకతను నవ్యాంధ్ర కవులలో ముఖ్యులందరును గమనించి యున్నారు. కావుననే,

"కాళ్ల కడియాలొరయు ఆంధ్రకన్య సొగసు
ద్రావిడీకన్య చరణాల తడవ నేల
కేరళీ, కర్ణతాటంక ఖార కలన
తెగి పడగనోపు తెనుగు ముద్దియల చెవులు." అని

చెప్పి యున్నారు.

రూపచిత్రణము కావించునపుడు, ప్రకృతి విలాసమును ప్రదర్శించునపుడు, కరుణ — శృంగారము మొదలైన మృదు భావాలను వ్యక్తీకరించునపుడు ఆధునిక కవులు ఈ శబ్దరామణీయకతను ప్రత్యేకముగా పాటించియున్నారు. వారు సాధనముగా గ్రహించిన కావ్యస్వరూప మేమైనప్పటికిని, అది ఛందోబద్ధమైనప్పటికిని, కాకపోయినప్పటికిని, అవి గేయాలయినప్పటికిని, వృత్తాలయినప్పటికిని సొంపైన పదాలను ఏరి కూర్చుటలో ఆధునికులు ప్రత్యేకతనుచూపించిన నిదర్శనాలకు

ఎన్నిటినైనను పేర్కొనవచ్చును. సంస్కృత పదాలను, తెనుగు పదాలను గ్రహించి సరసముగా మేళవించుటలో కూడ శబ్దరామణీయకతను పాటించి యున్నారు. కొన్ని సందర్భాలలో ఇతర భాషా పదాల ప్రయోగమునందును ఈ శబ్దరామణీయకత ప్రదర్శితమగు చున్నది. "నాజూకు" "పసందు" వంటి చక్కని పరభాషా పదాలను ఆధునికులు తమ రచనలలో రమణీయముగ ప్రయోగించి యున్నారు.

క్రొత్తపాతల మేలి కలయికయై, తేటైనవాడుక మాటలతో దీప్తి చెందుతున్న "ముత్యాలసరాలు" ఆధునికాంధ్ర కవులనేకులకు మార్గదర్శకమైన ఉజ్వల రచన. అచ్చమైన తెలుగు పదాలలోని అందము ఈ "ముత్యాలసరాల"లో అడుగడుగున కనబడుచున్నది. ఒకానొక కన్యకను వర్ణంచుచు, "తగటు బంగరు చీరకట్టి; కురుల పూవుల సరులు

చుట్టి, నుదటకుంకుమ బొట్టుపెట్టి, తొగలకాంతులు
కనులుపరపగ, మించు తళుకులు నగలు నెరపగ
పసిడి కలువల పాలు పెరుగులు
పళ్లెరమున పళ్లు పూవులు
మోములందున మొలక నవ్వులు" అను వర్ణన

శబ్దరామణీయకతకు చక్కని నిదర్శనము. పూర్ణమ్మ కథను చెప్పుచు,

"మేలిమి బంగరు మెలతల్లారా
కలువల కన్నుల కన్నెల్లారా

తల్లుల గన్న పిల్లల్లారా
ఆటల పాటల పేటికలారా
కమ్మని మాటల బొమ్మల్లారా,, అనున దింకొక
నిదర్శనము.

ఆంధ్రుల యశోగానము గావించు

"విద్యానగర రాజవీధుల కవితకు పెండ్లి పందిళ్లు కప్పించునాడు."
అనురచనలో ఉక్తి వైచిత్ర్యముతోపాటు రమణీయ శబ్ద ప్రయో
గముకూడ కన్పించు చున్నది. ఒక సుందరాంగి యొక్క
మనోహరమైన హాసమును వర్ణించుచు,

"దానిమ్మపూవంటి తరుణి కెమ్మోవి పై
మల్లెపూవుల నవ్వు సుళ్లు తిరుగ'' అని

చెప్పినపుడు కవి ఉపయోగించిన పదములు ఎంత రమణీయ
ములు! తమ ఇంటి వెనుక పూదోటలో నొక మందారము
త్రిజగన్మోహనముగా మొలిచినపుడు చుట్టుపక్కల అమ్మ
లక్కలు వచ్చి చూచిన ఒక సామాన్య దృశ్యమును వర్ణించుచు

"ఇరుగు పొరుగు వధూ జన మరుగు దెంచి
కనుబొమలు వంచి కంకణ రణిత పాణి
తలములం దేల్చి చూచి మందార మనిరి'' అని

చెప్పిన మాటలలోని సొగసు గమనించ దగినది. కాంత కిన్నెర
సాని కదలిక పదువుకట్టిన లేళ్ల కదుపు వలె నున్నదట. కదులు
తెల్లని పూల నదివోలె నున్నదట. వదుల్లు తెల్లని తాచు
పడగవలె విరిసినదట. ఆమె నడువగా నడువగా తోడిమె పూడిన

పూవు పడతివలె దోచినదట. కడు సిగ్గుపడు రాచ కన్నెవలె దోచినదట. బెడగుపోయిన రత్నపేటి వలె దోచినదట. కిన్నెరసాని ప్రవాహము ఆవుపొదుగున పాలు ధారకట్టిన యట్లున్నదట. వనదేవతలు నీళ్ళు వలకపోసిన యట్లున్నదట. తల్లి చల్లని ప్రేమ వెల్లివారినయట్లున్నదట. ఆమెపొంగు ముద్దరాలి మనసు పొంగువలె నున్నదట. పసిపాప సెలివి వారిన బోసి నవ్వువలె నున్నదట. గడియలోపల పెద్దకాల్వగా గట్టిన ఆమెతోగు బంగారు తీగెలో పానకమ్మయి పోయిన దట. కొబ్బరిపాలు వాకలు కట్టి నట్లయ్యెనట. వెయ్యావు లొకసారి పితికినట్లయి పోయెనట. ఆ సందర్భములో కిన్నెర సాని తెలి తారకల వెంట వెలుగు వలె, తలిరి పూవుల వెంట తావివలె తోచినదట. ఆ కిన్నెరసాని ఒయ్యారమునకు తగిన యంత అందముగా నున్నదీ కవిగారుపయోగించిన శబ్ద జాలము. మేఘునికి ఒక పల్లెటూరి రైతు,

"దొంతులు దీర్చి, కానుకలతో నెదురొదుము
బంతిపూలు, చేమంతులు, చంద్రకాంతములు, మంకెన
పూవులు పోకబంతులున్
వింతల గన్నెరుల్ హృదయ వీధుల నాయెడ విశ్రి
మింపుమా
చింతలతోపులో విడిది చేయుము శ్రావణ
మాసవేళలన్.'

అని ఇచ్చు స్వాగతము గ్రామ శోభకే కాక మాటలు సొగసుకు కూడ మంచి నిదర్శనముగా నున్నది.

ఈ కవి వర్యుడే మబ్బుల నెంత మనోహరముగా వర్ణించినాడో చూడుడు.

"కన్నె కాటుక కళ్లు
చిన్ని నాథుని చూచి
కదలు లాడిన వేళ
కందలించిన వేళ

ఆకాశ మధ్యాన అట నొక్క తెలిమబ్బు
మెరపులా మెరసింది లే!
వెలుగులా వారసింది లే!
తొలి చిన్ని చూలాలు
కొల సిగ్గు ప్రేమతో
విభుని చూచిన వేళ
విన్నబోయిన వేళ

బఱపు మిన్నుల లోన ఒక నీలితెర మబ్బు
సంజలా తారిందిలే!
జాలుగా మారిందిలే!
తొలికాన్పు పసిపాప
సాక నేరని బాల
తెలబోయి పతిజూచి
కళవళించిన వేళ

తూరుపు కోనలో తొంగిలించిన మబ్బు
తెగ పరుగు లెత్తిందిలే!
సొగసుల్లు పోయిందిలే!

" తృణకంకణము"లో కాలినడకన బోవుచున్న కాంతయొక్క ఒడలిచాయ పసినిమ్మపండు చాయల కొసరు చున్నదట. ఆమె యొడలి మీద నగలేమి లేకపోయినప్పటికిని జారు చెమ్మట ముత్యాల జంపుసరులు సహజ సౌందర్యమును వెదజల్లు చున్నవి. జిలుగు పూల కలంకారి చీరజార, జిందు సందెడు కుచ్చెళ్లు చెదర నీక మాటికిని కాలు కడియాలు మలపుకొనుచు ఆమె నడచు చున్నది. ఈ నడకలో పదముల యొక్క రామణీయకత ప్రత్యక్షమగు చున్నది.

తెనుగుతోటలో ఆంధ్ర కన్యక అందచందములు అతి రమణీయముగ వర్ణితములైనవి. తెనుగు మీరిన గరువంపు తీరులను తీయని తెనుంగు మాటలలో తెల్పినారీ కవిగారు. అదిఒకానొక ఊరు. ఆ యూరిలో నొకకాపు. ఆ కాపు వానికొక చక్కని కూతురు. ఈ ఘట్టమును కవిగారు ఎంత చక్కగా వర్ణించినారో గమనించుడు.

" ఊరి కావలి చెరువులో
నీరు దెత్తురు నిరతమున్
పౌర భామలు కడవలన్
జారు సందెలు మెరవగన్
చంద్రశేఖరు డెసగునూ
చంద్రుబోలిన యశముతో
పెద్దకాపయి నగరమున్
దిద్దునాతడు చదురుతో
కాసె చక్కగ మెరపలు

పూఁచేనోయన పవడముల్
పూతురొక్కత యతనికిన్
చూతపల్లవ మనదగున్
మంచి గందపు మొలకయో
మించు ముద్దుల గిలకయో
కల్కి చెక్కులు పలుచనై
తళుకు లెక్కిడి మిసమిసన్
వీట భావము కనులలో
మాటలాడును మితముగా
నవ్వ దెక్కువ సఖులతో
రవ్వ పల్వరుసగుపడన్
దోసపిందియ నునుపులన్
భాసిలుఁ సఖిప్రాయముల్
తెల్ల చీరల మురియునూ
నల్ల రైకల దొడుగునూ "

ఈ చిత్రణము యొక్క సౌకుమార్యము పదముల యొక్క లాలిత్యము వలన ద్విగుణీకృత మగు చున్నది.

" కష్టకమల " లో

"అరగ దంచిన సన్న బియ్యంబు వండి
పొట్లకాయల నేతి పోపుల నమర్చి
పేర పెట్టిన మీగడ పెరుగుతోడ "

సిద్ధము చేసిన భోజన మెంత కమ్మనిదో ఆ రుచులను మనకు తెలుపుటకుపయోగించిన పదజాల మంతతీయనిది.

జానపద సుందరియైన ఎంకి చూపుతో మాటాడి ఊపిరితో తెనిగించగల జాణ. ఆమెకళ్లైతి తేచాలు కనకాబి సేకాలు. ఆమె వొక్క నవ్వే యేలు వొజ్జర వైడూరాలు. రాసోరింటికైన రంగు దెచ్చే ఆ ఎంకి యొక్క సెక్కుట సిన్నీ మచ్చను గూర్చి సెపితే సాలదు లచ్చ. ఈ విధముగా జానపదుల మాటలను కూడ బహు రమణీయముగ వరి కూర్చుట జరిగినది.

వివాహ సందర్భములో పెండ్లి కూతురును కనుల కట్టినట్లుగ చిత్రించిన కవిగారు ఆమె లజ్జా దరహాస చంద్రి కలను శాశ్వతముగా నుండునట్లు మధుర మధురమైన మాటలతో

"పునుగు జవాది తావులు గుబులొక్కను
నీ పసుపుం బయంట కొంగున ముడివైచి కొంటిగద
కోమలి, నీమగడింక నెట్లు చెప్పిన నటులే
వినంగలడు, పెండ్లము గీచిన గీటు దాట
డంచును వదినల్ నగన్, జారుకుచూపుల
చూచెదు నీకు సౌఖ్యమా"

అని అపుడినను మన నాలుకల పైన నాట్యము చేయు పదాలను రమణీయముగా నుపయోగించి ఆశీర్వదించి యున్నారు.

ఈయనయే బుద్ధదేవుని సన్న్యాసమును గూర్చి వ్రాసిన పద్యాలలో,

" మొగలి రేకుల మృదుల కపోలయుగము
కరకు టెండల వేడిమి కందువారె,
తెలి మొగిలు చాటు నెలవంక తెరగు బూని
బూది బూసిన నీ మోము మురువు కరిగె"

అని బహు చక్కని పదాలను ఏరి కూర్చినారు.

జాలిమాలిన వేటకానిని జూచి కన్నీళ్లతో కరుణా మూర్తియైన లేడిపిల్ల,

" నేయియు పాయసమ్ము దిన నేర్చిన
పెద్దల పాద సేవలన్ జేయగ రాదె
నీకుగల చెడ్డ తనంబొక కొంతమాను
స్వర్గీయలతా నికుంజముల కిన్నెర సానులు
పోవుదారులన్ బోయెదనింక నాకు
సెలవుం దయచేసి కుడిదండ్యజింపుమా"

అని కడుసున్నితముగా చెప్పినప్పుడు ప్రపంచమునకు శాంతి సందేశము నిచ్చుట రమణీయముగా ధ్వనించు చున్నది.

' నిండు పున్నమనాటికి నీటుకాడు కళలు పదియారు నేరిచి గర్వపడునని, నెల బాలుని గూర్చి భావించిన కవి కోకిల, చిన్నారి శిశువు యొక్క చిత్రమును ఎంత మనోహర ముగా మనముందుంచినారో గమనించుడు,

" గానమాలింపక కన్ను మూయనిరాజి
అంబ కౌగిట పంజరంబు చిలుక
కొదమ కండలు దేరు కొనుపిల్ల వస్తాదు
యుయ్యేల దిగని భాగ్యోన్నతుండు
ఊ ఊలు నేర్చిన యొక వింత చదువరి
సతిని ముట్టని నాటి సాంబమూర్తి
ప్రసవాబ్ధి తరియించి వచ్చిన పరదేశి
తన యింటి క్రొత్త పెత్తనపు దారి

ఏమి పనిమీద భూమికి నేగినాడొ,
నడవ నేర్చిన పిమ్మట నడుగ వలయు
నేండ్లు గడచిన ముందు ముందేమొ గాని
యిప్పటికి మాత్రమే పాప మెరుగడితడు."

ఈ కవికోకిల రచించిన ప్రతి పద్యమందు ఇటువంటి భాషా సౌకుమార్యము బహుళముగా కన్పించు చుండును.

ఈ శబ్దరామణీయకత ఆధునికుల శిష్ట వ్యావహారిక రచనలలో కూడ కన్పించుచున్నది. సంస్కృత పద బహుళ మైన రచనల యందును కన్పించు చున్నది. హృదయేశ్వరి వంటి కావ్యాలలో లలిత సంస్కృతపద రామణీయకత అడు గడుగున ప్రత్యక్షమగు చుండును. హృదయేశ్వరి యొక్క కాంత మనోజ్ఞ రూపమును వర్ణించుచు "తిలక పాటలఫాల మండల దీప్తి జాలమును" "కలిత కాంచనహార విలసత్కంఠ దేశమును" "కటక కంకణరుచిర కరసరోజముల"ను వర్ణించు

టలో నుపయోగించిన సంస్కృత పదములు మిక్కిలి రమణీయములు. ఇటువంటి రామణీయకత ఈ కవిగారి పద్మావతీ చరణ చక్రవర్తి మొదలైన కావ్యాలలో సమృద్ధముగా కన్పించు చుండును. మరొక ఆధునిక కవీశ్వరుడు వెన్నెల రాత్రిని "పవన పులకిత చంద్రాతప ప్రఫుల్ల చారు శారద యామినీ సమయము"ని సరసముగా సాక్షాత్కరింప చేసినాడు. తిక్కన కవిత్వమును కీర్తించుచు,

"పూజాతి సాంద్ర కర్పూరమ్ము లందు
పారిజ్ఞాదిపాథోలవమ్ముల యందు

మడగు సన్నని పాట
పాడుచు వెన్నెల తేట

కలవు తిక్కన పల్కు తెలుగు పల్కులకు
లోల మృద్వీకాగుళుచ్ఛ మాధురియు
నవ పుష్య రాగ సుందర పటిష్ఠతయు

అలరు మల్లియ పువ్వు
నందు పిన్నని నవ్వు

కలవు తిక్కన పల్కు తెల్గు పల్కులకు"

అని చెప్పిన సందర్భములో సంస్కృతాంధ్రముల యొక్క సొగసు చక్కగా వ్యక్తమగు చున్నది. ఇంకొక ఆధునిక కవి తోడి కవుల నుద్దేశించి,

"లే లెమ్మా కవిరాజ లీలా విహార
శైల కుంజలతాంత శయ్యపై నుండి
రా రమ్మా కవిరాజ రతిరాజకీర
శారికా సార సంసార మందుండి
కూజత్వి కాంగనా గోష్ఠి చాలించి"

అని పలికిన పలుకులు శబ్దరామణీయకతకు మరొక మచ్చు తునక. ఆధునికుల రచనల నుండి ఇట్టి నిదర్శనముల నెన్నైన చూపించ వచ్చును. శబ్దరామణీయకత కొరకు వ్యాకరణమును ఉల్లంఘించి అలంకార శాస్త్రమును ధిక్కరించి తుదకు అర్థగౌరవమును గూడ అంతగా పాటింపని నిదర్శనాలను కూడ కొన్నింటిని మనము చూప వచ్చును. గ్రంథములకు నామకరణము కావించుటలో కూడ శబ్ద రామణీయకతే యందలి ప్రీతి కాన్పించు చున్నది. పూర్వము ముక్కు తిమ్మన వలె ఈ కాలమున కూడ ముద్దు పలుకును ప్రేమించి పోషించిన మధుర కవులు కన్పించు చున్నారు. గౌతమీ తీరమున నివసించి మధురకవి బిరుదాంకితుడైన కవివర్యుడు తీయని పదములను చక్కని తేట గీతులలో ఏరి కూర్చిన తన గ్రంథములకు "మీగడ తరగలు" "వెన్నెల బుడగలు" "గోరు ముద్దలు" వంటి మనోహరమైన పేర్లను పెట్టుకొన్నారు. తమ కవిత్వము యొక్క సొగసును తెలుపుచు, ఒక కవి

"గుమ్మ పాలల్లోని గోరెచ్చదనము
అరటి పువ్వుల్లోని అందంపు సిగ్గు

పరుగెత్తు పినలేడి పరువంపు శైలి
బీరపూవుల వోలె విచ్చు భావాల" తో కూడి

యుండునని చెప్పి నపుడు పింగళి సూరన యొక్క రచన జ్ఞప్తికి వచ్చు చున్నది.

ఈ శతాబ్దాది నుండి గడిచిన దశాబ్దము వరకు వ్రాసిన నవ్య కవులలో శబ్దరామణీయకత మీాది ప్రీతి ఎక్కువగా గన్పట్టు చున్నది. భావ సౌందర్యముతో పాటు భాషా సౌకుమార్యమునకు నవ్య కవులు (తమ కవితా స్వరూపమేమై నప్పటికి) ప్రత్యేక ప్రాధాన్యత ఇచ్చినారు. గడచిన పది సంవత్సరాల రచనలను పరిశీలించి నపుడు ఈ నాటి కవులకు శబ్దరామణీయకత మీాది ప్రీతి సన్నగిల్లి, పదప్రయోగమును గూర్చిన పట్టుదల సడలు చున్నట్లు తోచుచున్నది. భావములకు తగినంత భాషా పుష్టి ఇటీవలి రచనలలో లోపించు చున్నదేమో యను అనుమానము కూడ కలుగు చున్నది.

ప్రకాశంగారి స్వీయచరిత్ర

ఒక దేశ చరిత్రగాని జాతి చరిత్రగాని తెలుసుకొనవలె నన్నచో ఆ కాలమున నివసించిన మహాపురుషుల జీవిత చరిత్రలను తెలుసుకొనుట అవసరము. మహా పురుషులే చరిత్రనిర్మాతలు. అందుచేత వారి జీవిత వివరాలు చరిత్రకు అత్యావసరమైన సామగ్రి. ఆ సామగ్రిలేక యే దేశ చరిత్రగాని యే జాతి చరిత్రగాని లేదు.

మనదేశమున జీవితచరిత్రలను దేశచరిత్రలను వ్రాయు అలవాటు తక్కువ. విశేషించి పూర్వకాలమున యీ పద్ధతి బొత్తిగా లేకుండెను. ఆధునికకాలమున యీ పద్ధతి మన దేశము లో వ్యాప్తికి వచ్చినది. దేశచరిత్ర నిర్మాతలైన మహనీయులు కొందరు ఆత్మకథలను రచించినారు. తెలుగు దేశమున ఇట్టి మహనీయులలో ముగ్గురు ముఖ్యులుగా కన్పట్టు చున్నారు. మొదటివారు వీరేశలింగము పంతులుగారు. రెండవవారు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు. మూడవ వారు టంగుటూరి ప్రకాశంగారు. నవ్యాంధ్ర నిర్మాతలలో యీ ముగ్గురు అగ్రగణ్యులు. అందుచేత గడచిన శతాబ్ద మున ఆంధ్రదేశ చరిత్రకు యీ ముగ్గురు జీవితచరిత్రలు ముఖ్య ప్రాతిపదికలై యున్నవి. ప్రకాశంగారి ప్రజాహిత జీవనమునకు అరువది సంవత్సరాలకు పైగా వయసు కలదు.

అనగా భారత జాతీయ కాంగ్రెస్‌కు ఎంత వయసుకలదో ఇంచుమించుగా ప్రకాశంగారి ప్రజాహిత జీవనచరిత్రకు అంత వయసు కలదని చెప్పిన అతిశయోక్తి కాజాలదు. గడచిన యేబది వంవత్సరాల ఆంధ్ర రాజకీయాలలో ప్రకాశంగారు ప్రధాన పాత్రను నిర్వహించినారు. ఈ దృష్టితో నవ్యాంధ్ర నిర్మాణమును గమనించినప్పుడు అడుగడుగున ప్రకాశంగారి త్యాగము, పట్టుదల అగుపడుచున్నవి. గడచిన అర్ధశతాబ్దములో ఆంధ్రదేశములో అవతరించిన ఉద్యమాలన్నింటి యందును ప్రకాశంగారు ప్రధాన పాత్రను నిర్వహించి యున్నారు.

మానవ జీవిత మొక యాత్ర. అందు అనేక మజిలీలు ఉన్నవి; అందు కంటక పథములు కలవు, గండ శిలలు కలవు. కొండలను ఎక్కవలసి యుండును; దిగవలసి యుండును; నదులను దాటవలసి యుండును; ఒడుదొడుకులను ఎదుర్కొనవలసి యుండును. కష్టసుఖములను అనుభవించవలసియుండును. ఇవన్నియును ప్రకాశంగారి జీవిత చరిత్రలో కనుపించుచున్నవి. అందుచేత యీ పుస్తకానికి జీవిత యాత్రయను నామకరణము సార్థకముగా నున్నది. పంతులు గారు యీ గ్రంథములో ౧౮౭౨ సంవత్సరము నుండి ౧౯౨౨ సంవత్సరము వరకు అనగా ఒక అర్ధశతాబ్దమున జరిగిన సంఘటనలను సమీక్షించి యున్నారు. ఈ సమీక్షలో యీ కాలము నందలి ఆంధ్రదేశము నందలి సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులు అద్దమునందు మూర్తివలె చక్కగా ప్రతిఫలించుచున్నవి.

ఏమాత్రము శ్రద్ధతో పరిశీలించి నప్పటికిని, ప్రకాశం పంతులుగారు జీవితము బహుముఖమైనదని ప్రస్ఫుటము కాగలదు. ప్రకాశం పంతులుగారు స్వయంకృషిచే పైకివచ్చిన మహోవ్యక్తి. ఆయన జన్మించిన దొక మధ్య తరగతి కుటుంబము. చిన్నతనముననే ఆయన బీదరికముతో పోరాటము చేయుట జరిగినది. బాల్యమున జరిగిన యీ పోరాటములో ఆయన ప్రదర్శించిన ధైర్య సాహసములు, పట్టుదల తరువాత ఆయన జీవితములో అడుగడుగున అగుపడు చున్నవి. ఎన్ని కష్టాలు వచ్చినను చలించక ప్రకాశం పంతులుగారు తమ విద్యాభ్యాసమును ముగించి న్యాయవాద వృత్తిని అవలంబించి వేలకు వేలు గడించిరి.

చిన్నతనమున రాజమహేంద్రవరములో ఆయన అనేక నాటక ప్రదర్శనాలలో పాత్రాని అన్ని రకాలైన వ్యక్తులతో సహవాసము చేయుట జరిగినది. ఆరోజులలో శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారికి ప్రకాశంగారి మీద ప్రేమ కుదిరినది. లక్ష్మీనరసింహముగారి నాటకాలలో ప్రకాశం పంతులుగారు వేషాలు వేయుట జరిగినది. ఆనాటి ప్రకాశం పంతులుగారి మూర్తినిగూర్చి శ్రీ చిలకమర్తివారు

"ఈగవాలిన గాని వేగ జారెడు నట్లు,
మచ్చంపు కురులను దువ్వినాడు"

అను సీసపద్యములో కనులకు గట్టినట్లుగా వర్ణించి యున్నారు. పంతులుగారి నాటకరంగానుభవము ఆనాటి నాటక ప్రదర్శనాల

పరిస్థితిని చక్కగా వర్ణించు చున్నది. కొన్ని సందర్భాలలో బాహుబల ప్రదర్శనాలు, వీర విహారాలు కూడ అవసరమై యుండెను. పంతులుగారు అందులో ఆరితేరిన జగజెట్టులని వారి జీవత యాత్ర నిరూపించు చున్నది. వారిది పౌరుష జీవనము. చిన్నప్పుడు "రాజమండ్రి కోర్టులలో ప్లీడర్లు లాంగుకోట్లు వేసుకొని తిరుగుతూ డబ్బు సంపాదిస్తూంటే" పంతులుగారికి కూడ ప్లీడరీ వృత్తి మీద, లాంగుకోటు మీద ప్రేమ కుదిరినది. ఈ వృత్తిలో వారు విజయము పొంది నారు. ఆరోజులలో రాజమహేంద్రవరమున న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులు, మోచర్ల రామచంద్రరావు పంతులుగార్ల వంటి వారు న్యాయవాద వృత్తిలో నుండిరి. ఆ పెద్దలతో ప్రకాశం గారికి సంబంధము యేర్పడినది. కాని ఆ పెద్దలత్రోవ వేరు; ప్రకాశంగారి త్రోవ వేరు. వారు మితవాదులు. ప్రకాశం పంతులుగారు స్వభావసిద్ధముగా అతివాదులు. అందుచేత ఆ పెద్ద లతో పంతులు గారికి సంఘర్షణ తప్ప లేదు. సంఘర్షణ లకు జంకుట ప్రకాశంగారి ప్రకృతికి విరుద్ధము. న్యాయ వాద వృత్తితో పాటు మునిసిపల్ రాజకీయాలలో ప్రకాశం గారు అడుగుపెట్టిరి. వృత్తియందేకాక మునిసిపల్ రాజకీయాలలో కూడ ప్రకాశంగారు స్వతంత్రముగా వ్యవ హరించిరి. అవసరమైన యప్పుడు అధికారులతో, పెద్దలతో సంఘర్షణలుపడి, ఆ సంఘర్షణలలో తమ పట్టుదలలను నెగ్గించు కొనుటలో విజయము పొందిరి. ప్రకాశంగారి జీవితములో యే ఘట్టమును చూచినను యీ గుణమే ప్రధానముగా కనుపించుచుండును. ఆ రోజులలో సంఘసంస్కరణోద్యమము

ఉద్యమముతో పాటు ప్రకాశం పంతులుగారికి వీరేశలింగము గారితో పరిచయము యేర్పడి క్రమక్రమముగా సన్నిహితత్వము కలిగినది. అయితే ఒకానొక సందర్భంలో వీరేశలింగము గారినికూడ ధిక్కరించి వారికి వ్యతిరేకముగా వ్యవహరించిన సంఘటన యొకటి ఈ జీవితయాత్రలో కనుపించు చున్నది. ప్రకాశం పంతులుగారి స్వభావ పరిశీలన గావించిన వారికి యీ సంఘటన ఆశ్చర్యము కలిగించునది కాదు. అవసరమైనచో ఎంతటి వారిపైనను గూడ తిరుగుబాటు చేయుటకు వెనుకాడని సాహసులు ప్రకాశం పంతులుగారు.

విద్యాధిక వృత్తులలో, స్వతంత్ర వృత్తులలో న్యాయవాద వృత్తి ప్రముఖమైనది. అందుచేతనే పంతులుగారు యీ వృత్తివైపు ఆకర్షితులైనారు. కాని పంతుగారి ప్రజ్ఞా విశేషమునకు రాజమహేంద్రవరాని కన్న యెక్కువ విశాల రంగము అవసరమైయుండెను. ఆరోజులలో బారిస్టరుకుండిన గణ్యత సాధారణ దేశీయ న్యాయవాదులకు లేకుండెను. ఎవరో ఒకరు ప్రకాశంగారు బారిస్టరు కాదని అనినారట. వెంటనే రెక్కలు కట్టుకొని లండన్ వెళ్లి బారిస్టర్ పట్టభద్రులై మద్రాసు నగరములో బల్లగట్టినారు, ప్రకాశం పంతులుగారు. అప్పుడు చెన్నపట్టణములోని న్యాయవాద ప్రపంచమునకు మైలాపూర్ మేధావులు తలమానికములై యుండిరి. వీరందరును అతిరథ మహారథులు. ఈ అతిరథ మహారథుల మధ్య ప్రవేశించిన ప్రకాశంగారు అతిత్వరలో మద్రాసు న్యాయ

వాదులలో అగ్రగణ్యులుగ భాసించిరి. ఆరోజులలో మద్రాసు నగరమున తెలుగు న్యాయవాదుల సంఖ్య తక్కువ. ప్రకాశంగారు ఆనాటి ఆంధ్ర న్యాయవాదులకు శిరోభూషణ ముగా భాసించిరి. ఆనాటి మద్రాసు న్యాయవాదులలో టి. వి. శేషగిరి అయ్యర్, శంకరన్ నాయర్, సుబ్రహ్మణ్య అయ్యర్, సుందర అయ్యర్, భాష్యం అయ్యంగార్, వి. కృష్ణ స్వామి అయ్యర్ మొదలైన మేధావులు ఉండిరి. ఆ మేధా వులను గూర్చి ప్రకాశం గారు తమ జీవిత యాత్రలో చక్కగా వాక్చిత్రాలను రచించినారు. పై పెద్దలతో పాటు శ్రీని వాసయ్యంగార్, అల్లాడి, టి. ఆర్. వేంకటరామశాస్త్రి మొదలైన వారు ఆనాడు ప్రకాశం గారికి సమకాలికులైన యువక న్యాయవాదులు. వీరందరి మధ్య ప్రకాశం గారు ప్రముఖ న్యాయవాదిగా పేరు పొంది లక్షల డబ్బును సంపా దించిరి. ఆనాటిన్యాయవాద ప్రపంచమును గూర్చి అనేక విషయాలను చాల చక్కగా పంతులుగారు తమ జీవిత యాత్ర లో వెల్లడించినారు. మన దేశమున న్యాయమూర్తులకు కూడ పాడలుగా నుండిన మిక్కిలి కొద్దిమంది న్యాయవాదులలో ప్రకాశం గారికి ప్రత్యేక స్థానము కలదు. పంతులుగారి జీవితంలోని అన్ని రంగాలు ఒక యెత్తు; రాజకీయాలు యింకొక యెత్తు. పతులుగారి రాజకీయ జీవితము మ్యునిసిపల్ రాజకీయాలతో, కాదు, నాటకరంగ రాజకీయాలలోప్రారంభ మైనదని చెప్పవచ్చును. ఈ రాజకీయాలలో పంతులుగారు యెట్టి వ్యక్తిత్వమును ప్రదర్శించినారో, తరువాత రాజకీయాల లోకూడ అట్టి వ్యక్తిత్వమునే ప్రదర్శించినారని చెప్పవచ్చును.

బారిస్టర్ చదవు కొరకు లండన్ వెళ్లిన సందర్భమున పంతులుగారికి ప్రముఖ కాంగ్రెస్ నాయకులతో పరిచయమేర్పడినది. పంతులుగారిని బెంగాలులో విప్లవకారులు, పశ్చిమదేశంలో తిలక్ మహాశయుడు, ఉత్తరదేశంలో లజపతిరాయ్ బాగా ఆకర్షించినారు. గోఖలే ప్రభృతులు పంతులుగారిని ఆకర్షించలేదు. ఇందులోకూడ పంతులుగారి ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము ప్రస్ఫుట మగుచున్నది. లండన్‌లో ఉన్నప్పుడు దాదాభాయి నౌరోజిగారి పార్లమెంటు ఎన్నికలో పంతులుగారు పనిజేసిరి; శ్యాంజీ కృష్ణవర్మతో పరిచయము కలిగించు కొనిరి.

పంతులుగారు తమ రాజకీయ జీవిత ప్రారంభములోని దేశ పరిస్థితులు ఇందులో చక్కగా వివరించిరి. ఆనాటి ఉద్యమాలు, ఆ ఉద్యమాల నాయకులు, వారి స్వభావాలు పంతులుగారు చక్కగా వివరించినారు. చూడండి యీ మాటలు. "......హనుమంతరావు నాయుడుగారి శుశ్రూష, రాజమహేంద్రవరంలో వీరేశలింగం పంతులుగారి సంస్కరణోద్యమమూ కొంతవరకు నాలో రాజకీయాభిలాషలు రేకెత్తించాయి. అప్పటికి ౧౮౫౭ సంవత్సరంనాటి స్వతంత్ర యుద్ధపుకథలు ఇంకా ప్రచారంలోనే ఉన్నాయి. ఏమైనా ఈనాటి మహదాశయాలు ఇదమిత్థమని ఏర్పడకపోయినా, నాలో ఇతర లౌకికాభిలాషలతో పాటు, దేశసేవ చెయ్యాలనే అభిలాషకూడ ఉండేది......వివేకానందస్వామి ఉపన్యాసాలు నాకుకొంత ఉత్తేజము కలిగించాయి.........ప్రజలు ౧౮౫౭ విప్లవానంతరం కొంత నిరుత్సాహ పడినా,

సక్రియమైన ఆందోళన సాగుతూ ఉండాలని కూడ గ్రహించారు. దీని ఫలితమే కాంగ్రెస్ సృష్టి అని నా అభిప్రాయము. కొంతమంది ఆంగ్లమిత్రులు, కేవలం ధర్మబుద్ధితో కాంగ్రెస్ స్థాపనకి ప్రోత్సహించినమాట సత్యమైనను మొత్తంమీద ఆంగ్ల రాజనీతిజ్ఞులు ఈ సక్రమాందోళనా సంస్థని ప్రోత్సహించడంలో కొంత స్వార్థంకూడ లేకపోలేదని నమ్మకం.........నాకు గోఖలే అన్నా ఆయన రాజకీయాలన్నా ఒక విధమైన అయిష్టం బయలుదేరింది.........కాంగ్రెస్ రాజకీయాలు నన్ను అప్పట్లో ఆకర్షించక పోవడానికి, గోఖలే ప్రభృతుల నాయకత్వం, ఒక కారణం. ఆనాటి కార్యక్రమంలో గాని నాయకత్వంలోగాని నన్ను ఉత్తేజ పరిచినది ఏమిలేదు.'' ఈమాటలు రాజకీయంగా ప్రకాశంగారి మన స్తత్వ నిరూపణకు ఉపయోగ పడుచున్నవి. మితవాదానికి మొదటినుండియు ప్రకాశంగారు వ్యతిరేకులు. స్వభావ సిద్ధముగా వారు అతివాదులని పైమాటల నిరూపించు చున్నవి.

లక్షలు సంపాదించు కాలమున, న్యాయవాద వృత్తిని అవలీలగా విడిచివేసి, రాజకీయాలలో లంఘించిన త్యాగమూర్తులు ప్రకాశం పంతులుగారు. ఈ జీవిత యాత్రలో ౧౯౨౧ వరకు జరిగిన సంఘటనల వివరణ మాత్రమే ఉన్నందువలన ప్రకాశం పంతులు తీవ్ర రాజకీయ జీవనచిత్రము ఇందులో కనుపించుటలేదు. ఈ జీవితయాత్రలోని రెండవ భాగములో అట్టి వివరణ జరుగవలెను.

మద్రాసులో బిపిన్ చంద్రపాల్ గారి ఉపన్యాసాల అధ్యక్షతతో పంతులుగారు తీవ్ర రాజకీయాలలోనికి లంఘించిరి. ఆనాడు మద్రాసులోని హేమాహేమీలు బిపినచంద్ర పాల్ ఉపన్యాసాలకు అధ్యక్షత వహించుటకు నిరాకరించగా పంతులుగారు అందుకొరకై ముందుకువచ్చిరి. త్యాగసమయమున అరనిముసముకూడ ఆలోచించు స్వభావము పంతులుగారిది కాదని ఇందువలన స్పష్టమగు చున్నది. తరువాత సూరత్ కాంగ్రెస్‌కు వెళ్ళుటతో, పంతులుగారికి కాంగ్రెస్ రాజకీయాలతో సన్నిహిత సంబంధము యేర్పడినది. బిసెంటమ్మ హోంరూలు ఉద్యమముకూడ పంతులుగారు శ్రద్ధతో పరిశీలించినారు. ఇవన్నియును పంతులుగారి రాజకీయ నాటకానికి నాంది ప్రస్తావనలు గావించినవి. ౧౯౧౭ లో గాంధీ మహాత్ముడు సత్యాగ్రహ ప్రమాణాలు చేయించి నప్పుడు, పంతులు గారు ప్రమాణ పత్రము మీద సంతకము చేసి తమ రాజకీయ జీవిత నాటకములోని మొదటి అంకమును ప్రారంభించినారు. అందుచేత పంతులు గారి తీవ్ర రాజకీయ జీవితానికి గాంధీ మహాత్ముడే ప్రధాన కారకుడని చెప్పవచ్చును. ప్రజాహిత జీవనమున పంతులుగారు అడుగు పెట్టని రంగము లేదు. నాటకాలు, సంఘ సంస్కరణతో పాటు పంతులుగారు పత్రికా రచనారంగమునందు కూడ కృషిని గావించిరి. దేశ స్వాతంత్ర్య ఉద్యమానికి పెట్టని కోటగా నుండ వలెనను సంకల్పముతో పంతులుగారు, శ్రీ రాజగోపాలాచారి, డాక్టర్ పట్టాభి సీతారామయ్య, స్వర్గీయ ముట్నూరి కృష్ణారావు, స్వర్గీయ కాశీనాథుని

నాగేశ్వరరావుగార్ల ప్రోత్సాహముతో స్వరాజ్య అను ఆంగ్ల పత్రికను స్థాపించి నడిపిరి. ఇది సహాయ నిరాకరణోద్యమానికి బలమైన అండగా నుండెను. అప్పటి వరకే పంతులు గారు, చిత్తరంజన్‌దాస్, మోతీలాల్ నెహ్రూలతో పాటు న్యాయ వాద వృత్తిని విసర్జించి, రాజకీయ రంగములోనికి లంఘిం చిరి. ఈ పత్రికను గూర్చి పంతులుగారు "౨౧ వ సంవత్స రంలో కాంగ్రెస్ విధానం పూర్తిగా నిర్వర్తించడానికి కంకణం కట్టుకొని బయలుదేరిన పత్రిక స్వరాజ్య ఒక్కటేనని పైన వ్రాశాను "స్వరాజ్య, అహమదాబాదు కాంగ్రెస్‌లో చేసిన తీర్మానాలప్రకారం కాంగ్రెస్‌వారినీ ప్రజలనీ ప్రబ్బోం డంగా ఉద్బోధించింది." ఆ తరువాత కూడ అట్లాగే ప్రబో ధిస్తూ వచ్చింది" అని వ్రాసినారు. ఇందు వలన పత్రికా రచన ద్వారా కూడ పంతులుగారు దేశానికి అమూల్యమైన సేవ గావించినట్లు స్పష్టమగు చున్నది. నిజానికి ఆరోజులలో స్వరాజ్య పత్రిక అనేకులకుత్యాగదీక్షా కంకణము గట్టినది.

ఈ జీవిత యాత్రలో పంతులు గారు అన్ని సంగతులు దాపరికము లేకుండా చెప్పినారు. మంచి చెడ్డలు రెండింటిని కూడ గ్రహించుటకు అనువుగా యీ జీవిత యాత్రి రచన జరిగినదని చెప్ప వచ్చును. పంతులు గారు లండన్‌కు వెళ్లిన సందర్భంలో "......ముఖ్యంగా ఈ దేశంలో, లండన్‌లో స్త్రీల స్వేచ్ఛనిగురించి, తాగుబోతు తనాన్ని గురించి, వ్యాపించిఉన్న అల్లిబొల్లి కథల వల్లనూ, నా చిన్ననాటి చర్యల వల్లనూ, ఇక్కడ ఈ విషయాల్లో నాకు కొంత బలహీనత

ఉండిన కారణంవల్లనూ, అందరూ నేను పూర్తిగా పాడై పోతానని అనుకున్నారు. కాని నిజానికి ఆ దేశం జీవితమే నన్ను మానసికంగా కొంత ఆ బలహీనతనించి తప్పించి, మంచి మార్గానికి మళ్ళించింది." అని చెప్పినప్పుడు యథార్థ కథనము విషయములో పంతులుగారు యెట్టి శ్రద్ధ వహించిరో స్పష్టము కాగలదు. పౌరుషానికి పర్యాయ పదము ప్రకాశం. పట్టుదలకు మారుపేరు ప్రకాశం. ధైర్య సాహసాలకు రూపాంతరము ప్రకాశం. మూర్తీభవించిన త్యాగము ప్రకాశం. ఈ విధముగా ప్రకాశంగారు యీ పుటలలో మనకు ప్రత్యక్ష మగుచున్నారు.

చాలచక్కని మనోహరమైన శైలితో కూడిన వ్యావహారిక భాషలో యీ జీవిత యాత్ర రచన జరిగినది. ఇటు వంటి రచనలకు ఈ శైలి ఆదర్శప్రాయమైనదని చెప్ప వచ్చును. ఈ గ్రంథమును పరిశీలించినప్పుడు ప్రకాశం పంతులుగారికి తెలుగు వచన రచయితలలో ఒక మంచిచోటు కలదని స్పష్టమగుచున్నది.

గురుదేవుడు రవీంద్రుడు

నేటిఆగస్టు ౧౫; సకల భారతదేశమునకు పండుగ; ఈనాడు మనదేశము నూటయేబది సంవత్సరాల ఆంగ్ల పరిపాలననుండి విముక్తినొందెను. ఈ శుభ సందర్భమున మనము సంస్మరించవలసిన మహనీయులలో గురుదేవుడు రవీంద్రుడు ముఖ్యుడు భారత జాతీయ గీతమును రచించిన మహాకవి ఆయన. అందుచేత స్వాతంత్ర్యోత్సవ సందర్భమున ఆయనను స్మరించుటలో విశిష్టత కలదు. ఆయన పరమపదించినది ఆగస్టు మొదటివారము. ఇందుచేత కూడ ఆగస్టు నెలలో ఆయన స్మరణకు ప్రత్యేకత గలదు.

రవీంద్రుడు సాహితీ ప్రపంచమున, ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి గాంచిన గొప్ప రచయిత. అంతమాత్రమే కాదు, ఆయన మన దేశ సమస్యలయందు ప్రత్యేక శ్రద్ధను తీసికొనిన త్యాగమూర్తి. ఇల్లు గాలిపోవునపుడు వీణను చేతబట్టుకొను ప్రబుద్ధుడు రవీంద్రుడుకాడు. మన దేశ నాయకులనేకులకు పూజ్యుడు రవీంద్రుడు. జాతిపితయైన గాంధీ మహాత్ముడు ఆయనను గురుదేవుడని సంబోధించెడివాడు. మహాత్ముని పూర్ణపురుషునిగా గురుదేవుడు సంభావించెడివాడు.

మనదేశ రాజకీయ సమస్యలనుగూర్చి రవీంద్రుడు సర్వదా ఆలోచించెడివాడు. ౧౯౧౯ సంవత్సరమునకుముందు

ఇంగ్లీషువారు ఆయనకు సర్ బిరుదమునిచ్చియుండిరి. ఆనాడు మన దేశములో గొప్పవారికి చాలమందికి యిటువంటి బిరుదులు ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వము యిచ్చియుండెను. ౧౯౧౯ సంవత్సరములో అమృతసర్ పట్టణమున బ్రిటిషు ప్రభుత్వము జనసమూహముపైన తుపాకులను గాల్చినపుడు అందుకు నిరసనగా రవీంద్రుడు తన సర్ బిరుదమును త్యజించెను. ఆనాడు మన దేశమున సర్ బిరుదాంకితులైన గొప్పవారు మరికొందరు ఉండిరి. కాని ఇట్టి త్యాగమును, ధైర్యమును, సాహసమును ప్రదర్శించినాడు రవీంద్రుడే. ఆనాడు రవీంద్రుడు ఇండియా ప్రెస్సుకి వ్రాసిన లేఖ ప్రపంచములోని లేఖా సాహిత్యములో మహోజ్వలమైనది. జపాను దేశముయొక్క సామ్రాజ్యతత్వమును నిరసించుచు జపాను కవీంద్రునికి రవీంద్రుడు వ్రాసిన యుత్తరము మరొక మహోజ్వలమైన లేఖ. బహుశః ౧౯౪౦వ సంవత్సరమున కాబోలు భారత జాతీయ నాయకులను బ్రిటిషు ప్రభుత్వము చెరసాలలోనుంచినపుడు మిస్. రాత్ బోన్ అను పాశ్చాత్యయువతి భారత నాయకులను దూషించుచు ఒక ప్రకటనచేసి యుండెను. ఆ ప్రకటనకు రవీంద్రుడిచ్చిన సమాధానము ఆయనకు మన స్వాతంత్ర్యోద్యమము నందుగల గాఢమైన సానుభూతి, మరియు జాతీయ నాయకులందుగల అపార గౌరవమును వెల్లడి చేయుచున్నవి.

రవీంద్రుడు మరియు గాంధీ మహాత్ముడు పరస్పరము పూజ్య భావము కలిగి యుండిరి. వారికి ఒకసారి మాత్రమే

అభిప్రాయ భేదము కలిగినది. విదేశవస్తు బహిష్కరణ మును చేయ వలెనని గాంధీ మహాత్ముడు ప్రబోధించి స్వదేశీ ఉద్యమ ప్రచారము గావించినపుడు రవీంద్రుడు యీ ఉద్య మము యొక్క ఉపయోగమును, యోగ్యతను, సందేహించుచు గాంధీ మహాత్మునికీ ఒక ఉత్తరము వ్రాసెను. దానిని ఉత్తర మనుటకన్న సాహిత్య ఖండమని చెప్పుట సమంజ సము. దీనికి సమాధానముగా గాంధీ మహాత్ముడు వ్రాసిన ప్రత్యుత్తరము భావ గాంభీర్యము నందును, భాషా సౌందర్యము నందును రవీంద్రుని రచనకు యే మాత్రము తీసిపోని రమణీ యమైన ఖండ కావ్యమని చెప్ప వచ్చును. రవీంద్రుడు రాజకీయ నాయకుడుగా, గాంధి ఒక మహాకవిగా యీ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలలో ప్రత్యక్షమగు చున్నారు. ఇదియే వారి ప్రణయ కలహములలో మొదటిది, మరియు చివరిది; తరువాత వారికి అభిప్రాయ భేదాలెన్నడును కలుగలేదు. గాంధీ మహాత్ముని ఇష్టమునకు వ్యతిరేకముగా సుభాస్ చంద్ర బోసు కాంగ్రెస్ అధ్యక్ష పదవికి పోటీచేసి నపుడు కొందరు సుభాస్ చంద్రబోసు పక్షము వహించ వలసినదని రవీంద్రుని కోరిరి. కాని ఆయన అందుకు సమ్మతించ లేదు. మహాత్ము నికి వ్యతిరేకముగా ఆయన ముందుకు రాలేదు.

జవాహర్‌లాల్ నెహ్రూ యందు రవీంద్రుడు, ప్రేమ, అభిమానము, వాత్సల్యము కలిగి యుండెను. జవహర్‌లాల్ నెహ్రూకు మొదటి నుండియు రవీంద్రుని యందు భక్తి. రవీంద్రుని ఉన్నతాదర్శముల చేత జవాహర్‌లాల్ ప్రభావితు

డిన నిదర్శనాలు కలవు. భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ యొక్కయు, మరియు భారతదేశ స్వాతంత్ర్యము యొక్కయు విదేశాంగ విధానము రూపొందజేసిన రాజకీయ వేత్త శ్రీ జవాహర్. శ్రీ జవాహర్ విదేశాంగ విధానము మీద రవీంద్రుని ఉన్నతాదర్శాల ప్రభావము కనపడు చున్నది. రవీంద్రుడు జాతి విచక్షణా విధానమునకు వ్యతిరేకి. సామ్రాజ్య తత్వమునకు ప్రతికూలుడు. మానవత్వము నందు విశ్వాసము కలిగిన మహనీయుడు. యుద్ధాలను ఆయుధాలను ప్రతిఘటించిన శాంతి ప్రియుడు. జగత్కల్యాణమునకై పరితపించిన ఋషీశ్వరుడు. రవీంద్రుడు ప్రపంచమునకు ప్రేమ సందేశము నిచ్చిన మహానుభావుడు. ఒక జాతి మరొక జాతి మీద అధికారము వహించు జాతీయాహంకారమును, ఒక మానవుడు మరొక మానవుని బానిసగా జూచు మనస్తత్వమును రవీంద్రుడు సర్వదా వ్యతిరేకించి యుండెను. ఈనాడు జవహర్లాల్ దివ్యవాణి వలె, ఆనాడు రవీంద్రుని దివ్యవాణి సకల ప్రపంచమునకు, శాంతి సందేశము నిచ్చునదిగా నుండెను. తన యీ అభిప్రాయాలను రవీంద్రుడు ఉపన్యాసములందును, రచనల యందును పలుమారు ప్రకటించి యుండెను. స్వతంత్ర భారతదేశము యొక్క ఆదర్శములు కూడ యిట్లే ఉండవలెనని ఆయన కలలు గను చుండెను. రవీంద్రుని ఆదర్శాలు, స్వప్నాలు యీ నాడు జవాహర్‌లాల్ నెహ్రూ విదేశాంగ విధానములో ప్రతిబింబితమగు చున్నవి. ఇది రవీంద్రుని విశిష్టత. కావుననే రవీంద్రుడు సకల భారత నాయకులకు గురుదేవుడైనాడు.

ఆధునిక కాలములో భారతదేశము యొక్క ఆత్మకు చిహ్నములని చెప్పదగినవారు ముగ్గురు. ఒకరు గాంధీ మహాత్ముడు. రెండవవారు రవీంద్రుడు. మూడవవారు జవాహర్‌లాల్ నెహ్రూ. గాంధీమహాత్ముడు సత్యమునకు ప్రతినిధి. రవీంద్రుడు సౌందర్యమునకు ప్రతినిధి. జవహర్‌లాల్ శివమునకు అనగా మంగళమునకు, శాంతికి ప్రతినిధి. సత్యము, సౌందర్యము, శివము భారతదేశ సంస్కృతికి మూలకందములు. భారతదేశము యొక్క ఆత్మకు చిహ్నములు. వీనికి ప్రతినిధులైన యీ ముగ్గురు మహనీయుల వ్యక్తిత్వాల సమన్వయమే భారతదేశము యొక్క ఆత్మ.

రవీంద్రుడు పరమపదించినప్పుడు, ఆయనకు శ్రద్ధాంజలి సమర్పించుచు రవీంద్రునిరచనలకు అమూల్యమైనవ్యాఖ్యానము వ్రాసి, పాశ్చాత్య ప్రపంచమునకు పరిచయముచేసిన డాక్టర్ రాధాకృష్ణ "రవీంద్రుడు వ్యాస, వాల్మీకుల తరగతికి చెందినవాడని" చెప్పిరి. నిజమే! వ్యాస వాల్మీకులవలె రవీంద్రుడు మహర్షియైన కవీంద్రుడు. జాతీయ గీతమును పఠించు ప్రతి సందర్భమున రవీంద్రుని సుందర గంభీర ఆకారము మన కనులయెదుట సాక్షాత్కరించి శాంతి సందేశము నిచ్చుచుండును.

శూరుల జన్మము, సురల జన్మము, యేరుల జన్మము తెలుసుకొనుట కష్టమని భారత కవి సూక్తి. అదేవిధముగా ఋషీశ్వరుల జన్మమే కాక మృత్యువుగూడ సాధారణులకు

తెలుసుకొనుట కష్టమైన కార్యము. రవీంద్రుడు తన మరణము నకు కొన్ని దినములు ముందు మృత్యువునుగూర్చిన ఒక రచన గావించెను. బహుశా అదియే ఆయన తుది రచన. తన యవసానమునకు కొద్దిరోజులు ముందు మృత్యువును గూర్చి రచన గావించిన రవీంద్రుడు త్వరలో తనకు స్వర్గ లోకమునుండి రానున్న ఆహ్వానమును ఊహించుకొనె నేమో! మహాత్ముల యూహలు సత్యసామీప్యములుకదా!

చిలకమర్తి

ఆంధ్రి వచన వాఙ్మయ చరిత్రలో చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహ కవి గారిది సమున్నత స్థానము. తెలుగు ప్రబంధ కవులలో ముక్కుతిమ్మన యెట్టివాడో నవ్యాంధ్ర వచన రచయితలలో చిలకమర్తి వారు అట్టివారు. ఆధునిక వచనమునకు జనకుడైన వీరేశలింగము పంతులుగారికి ప్రియశిష్యులు చిలకమర్తి లక్ష్మీ నరసింహముగారు. ఉభయులుకూడ గోదావరీ తీర వాసులే.

ఆధునిక అవసరాలకు అనుగుణముగా ఆంధ్రి వచన రచన దిద్దితీర్చిన యుగకర్త గద్యతిక్కన వీరేశలింగము పంతులుగారు. వీరేశలింగముగారి ఒరవడిని అనుసరించి, తెలుగు వచన రచనకు మెరుగుపెట్టి వచనవాఙ్మయ వీధు లన్నింటియందును స్వైరవిహారము గావించినారు. చిలకమర్తి కవికోకిలము వచన శైలి వీరేశలింగముగారి శైలికన్న లలిత మైనదని చెప్పవచ్చును. ఆంగ్లభాషలోని గద్యవాఙ్మయ విశే షములను తెలుగున ప్రవేశపెట్టిన వారిలో చిలకమర్తివారికి ప్రత్యేక స్థానముకలదు.

వ్యాసము, ప్రహసనము, చిన్నకథ, నవల, అనువాదము, స్వీయచరిత్ర, జీవితచరిత్ర, పత్రికారచన అనునవి ఆధునిక వచన వాఙ్మయ విశేషములు. ఈ యన్నిటికిని మార్గదర్శ

కులు వీరేశలింగముగారే. ఆయన జూపించిన మార్గమున పురోగమించి, రాచబాటను వేసినవారు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారు. వీరేశలింగముగారి వలె చిలకమర్తివారు సంఘ సంస్కర్తలు. ఈ సంఘ సంస్కరణాభిలాష వీరి రచనలలో ప్రతిబింబించు చుండును. తమ రచనలలో చిలకమర్తివారు వీరేశలింగము గారివలె హాస్యమును బహుళముగా ఉపయోగించినారు. కందుకూరివారి హాస్యము కన్న చిలకమర్తివారి హాస్యము సున్నితమైనది. కొన్ని సందర్భాలలో వీరేశలింగముగారి హాస్యము కొంత పేలవముగా నుండును. అటువంటి దోషము లక్ష్మీనరసింహముగారి రచనలో కనుపించదు.

వీరేశలింగ యుగమున వచన వాఙ్మయాభి వృద్ధికి కృషిచేసినవారిలో ప్రముఖులైన పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు చిలకమర్తివారి సమకాలికులు. ఆధునిక వచన వాఙ్మయమునకు పానుగంటి చిలకమర్తి కవీశ్వరులు సూర్యచంద్రులవంటివారు. పానుగంటివారి శైలి సూర్యునివలె తీక్షణమైనది. చిలకమర్తివారిశైలి చంద్రునివలె చల్లనిది. పానుగంటివారి వచనమును పఠించునప్పుడు ఆరితేరినయోధుడు అవలీలగాజేయు కత్తిసాము జ్ఞప్తికివచ్చును. చిలకమర్తివారి రచనలు చదివినప్పుడు వెన్నెలలో విహరించినట్లుండును; పన్నీరు చిలికినట్లుండును. పానుగంటివారి హాస్యము కొంత కరకుగానుండి అప్పుడప్పుడు మనస్సునకు నొప్పి కలిగించు చుండును; సభ్యతయొక్క హద్దులుదాటిన

నిదర్శనాలు కూడ పానుగంటివారి రచనలలో కనుపించు చున్నవి. చిలకమర్తివారి రచనలలో ఇటువంటి గుణము కనుపించదు. మనస్సుకు నొప్పి కలిగించని మృదువైన హాస్యము చిలకమర్తివారి సొమ్ము. పూర్వ వాఙ్మయమున కవిత్రయమని ప్రసిద్ధిగాంచిన నన్నయ, తిక్కన శంభుదాసుల కెటువంటిస్థానము కలదో ఆధునిక వచన వాఙ్మయమున కందుకూరి చిలకమర్తి పానుగంటి కవులకు అటువంటి స్థానములే కలవని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చును. పానుగంటివారు సాధించినది వ్యాసము మరియు విమర్శ. చిలకమర్తివారు దిద్దితీర్చినది నవల మరియు జీవిత చరిత్ర.

నవలా రచనకు చిలకమర్తివారు ఉపక్రమించుటకు పూర్వము కనుపించు తెలుగు నవల రాజశేఖరచరిత్ర యొక్కటే. స్వకపోలకల్పితములగు చిత్ర వచన కావ్యములను అనేకము రచించి, చిలకమర్తివారు తెలుగు దేశమున వచనమునకు బహుళ ప్రచారము కలుగజేసినారు. వీరి నవలలు మూడు తరగతులకు జెందినవి. మొదటి తరగతి నవలలు చారిత్రక నవలలు ఈనవలలలో అహల్యాబాయి, హేమలత మొదలైనవి పేర్కొనదగినవి. రెండవ తరగతికి చెందిన నవలలు సాంఘిక నవలలు. వీనిలో రామచంద్రవిజయము, గణపతి పేర్కొనదగినవి. గణపతి హాస్యరసమునకు ఆలవాలమైన నవల. మూడవ తరగతికి చెందిన సౌందర్యతిలక, కర్పూరమంజరి చిలకమర్తివారి రచనలలో పెద్ద నవలలు. ఇవి అద్భుత కథా సంవిధానమునకు ఆటపట్టులు, సుధాశరచ్చంద్రము రమేశచంద్రదత్తు సాంఘిక నవలకు అనువాదము.

ఈ నవలలు ఆధునిక యుగమున ఆంధ్ర పాఠక ప్రపంచమునకు సారస్వతాభి రుచిని, గంథపఠనాసక్తిని కలిగించి, వాఙ్మయ ప్రచారమునకు మిక్కిలిగా తోడ్పడినవి. చిలకమర్తివారి అడుగుజాడలలో నవలా రచన గావించినవారు ఆంధ్రదేశములో తరువాత మరికొందరు బయలుదేరిరి.

చిలకమర్తి వచన రచనలలో ప్రహసనములు ప్రత్యేకముగా ఒక సంపుటము. ఈ ప్రహసనములలో సంఘ సంస్కరణాభిలాష అడుగడుగున కనుపించుచుండును. కడచిన శతాబ్దాంతమున ఆంధ్రదేశములో వ్యాపించియుండిన సాంఘిక దురాచారములు యీ ప్రహసనములందు ప్రతిబింబించుచున్నవి. హాస్యమును మిక్కిలి సున్నితముగా యీ ప్రహసనాలలో లక్ష్మీనరసింహముగారు పోషించినారు; స్వేచ్ఛగా వ్యావహారిక భాషను ఉపయోగించినారు. లక్ష్మీనరసింహముగారు వ్రాసిన చిన్న కథలుకూడ చాలకలవు. ఈ కథలు అనేక తరగతులకు చెందినవి. ఆంధ్రదేశమున వాడుకలోనున్న అనేక కథలను వీరు సంపుటీకరించి యున్నారు. కొన్ని కథలకు వినోదమే ముఖ్యోద్దేశము. వీరి కథలలో కొన్ని పెద్దవి మరికొన్ని చిన్నవికూడ కలవు. కాని యీనాటి కథానికలవంటివి చిలకమర్తివారి కథలు కావు. సమకాలికి సమాజము మరియు దైనందిన సంఘటనలు చిత్రించు నేటి చిన్న కథల వంటివి చిలకమర్తివారి కథలుకావు. కథా కథనమే ప్రధానోద్దేశముగా కలిగినవి చిలకమర్తివారి కథలు. చమత్కారమంజరి, రాజస్థానకథావళి వినోదములు మొనలైనవి వీరి కథలలో చెప్పదగినవి.

చిలకమర్తి వారి వచన రచనలలో జీవిత చరిత్రలుకూడ ముఖ్యమైనవి. గౌతమబుద్ధుడు, గురుగోవిందుడు, నానక్ మొదలైన మహాత్ముల చరిత్రలను మనోహరముగా వీరు వ్రాసియున్నారు. గడచిన శతాబ్దమున మనదేశమున ఉదయించి, వివిధ రంగాలలో అనేక ఉద్యమాలకు నాయకత్వము వహించి, దేశాభివృద్ధికి కృషిజేసిన రాజరామమోహన రాయ్, ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగర్, దేవేంద్రనాథటాగోరు మొదలైన మహానుభావుల జీవితాలను చిలకమర్తివారు రమణీయమైన శైలిలో చిత్రించినారు. నవభారత నిర్మాతలను గూర్చి వివరముగా తెలుసుకొన కుతూహలపడు ఆంధ్ర పాఠకులకు యీజీవిత చరిత్రలు అత్యంత ఉపయుక్తములు. ఈ రచనలలో చిలకమర్తివారి అభిరుచులు, అభిప్రాయాలు గాఢదేశాభిమానము అడుగడుగున మనకు వెల్లడి యగుచుండును.

పత్రికారచనలో ఆ కాలమున చిలకమర్తివారు అందె వేసిన చేయి; స్వయముగా మనోరమ, దేశమాత అను పత్రికలకు సంపాదకత్వము వహించిరి. రాజమహేంద్రవరములోని పత్రికలతో వారికి గాఢమైన సంబంధము. వీరేశలింగముగారు కూడ పత్రికా రచయితలే. కాని చిలకమర్తివారు వీరేశలింగము పంతులుగారివలె పత్రికద్వారా తీవ్ర వాదోపవాదములందు పాల్గొని రచ్చకెక్కి రణరంగము గావించలేదు. బహుశా వీరేశలింగముగారిలోని తీవ్రత చిలకమర్తివారిలో లేకపోవుటకు కారణము వారి శారీరక దౌర్బల్యమేమో! చిలకమర్తివారి వచన రచనలలో స్వీయచరిత్రము మిక్కిలి

ముఖ్యమైనది. తెలుగు భాషలో స్వీయచరిత్రలు వ్రాసికొనిన పెద్దలు, విశేషించి, కవి పండితులు మిక్కిలి తక్కువ. ఇట్టి వారిలో తిరిగి మొట్టమొదటివారు వీరేశలింగముగారే. చిలకమర్తివారు తమ స్వీయచరిత్రను మిక్కిలి చక్కని శైలిలో వ్రాసి ఆంధ్రదేశమునకు ఆంధ్రభాషకు గొప్ప ఉపకారము గావించినారు. ఇటీవలి ఆంధ్రదేశ చరిత్రను తెలుసుకొనుకుట భావి చరిత్రకారునుకి ముఖ్యమైన ఆధారముగా చిలకమర్తి వారి స్వీయ చరిత్ర ప్రకాశించు చున్నది. ఇందులో వారు సమకాలిక సమాజము, అందలి సంఘటనలు, వానితో సంబంధించిన వ్యక్తులు, వారి శీలము చక్కగా చిత్రించినారు. వీరేశలింగముగారి స్వీయచరిత్ర, చిలకమర్తివారి స్వీయ చరిత్ర మరియు చిలకమర్తివారికి అత్యంత ప్రేమాస్పదులైన టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులుగారి స్వీయచరిత్ర అను మూడు గ్రంథాలు ఒకచోట సంపుటీకరించినచో అది గడచిన శతాబ్దముయొక్క రెండవ అర్ధభాగము మరియు యీ శతాబ్దము యొక్క మొదటిభాగమునకు సంబంధించిన ఆంధ్రదేశ చరిత్ర కాగలదని చెప్పిన అతిశయోక్తి కాజాలదు.

చిలకమర్తివారి శైలికి ప్రత్యేకమైన విన్నాణము మరియు సొగసు కలవు. వారు ఉపయోగించు శబ్దజాలము మిక్కిలి సరళమైనది మరియు బహులలితమైనది. ఈ చక్కదనమునకు మారుపేరని చెప్పదగిన చిలకమర్తివారి వచనశైలి ఆంధ్ర విద్యార్థులకు అవశ్య పఠనీయమైనది. ఆంధ్ర వచనమునకు సారళ్యము సమకూర్చిన వారిలో వీరేశలింగముగారి తరువాత యెన్నదగినవారు చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కవయిత్రి తోరూదత్

"ముదితల్ నేరగరాని విద్య కలదే ముద్దార నేర్పించినన్"
అని చెప్పిన చిలకమర్తి కవి మాటలు అక్షరాల సత్యమైనవి. ఏరంగములో నైనను, సరియైన, సమానమైన అవకాశాలు లభించినచో పురుషులకు స్త్రీలు ఏమాత్రము తీసిపోరని ఋజువు చేయుటకు ఎన్ని నిదర్శనాలైనను చూపించవచ్చును. గత శతాబ్దమున వంగరాష్ట్రమునజన్మించి, కీర్తిగాంచినతోరూదత్ అను యువ కవయిత్రి జీవితము ఇటువంటి నిదర్శనాలలో పేర్కొన దగినది.

తోరూదత్ ౧౮౫౬ సంవత్సరమున కలకత్తా లోని అగ్రవర్ణానికి చెందిన ఒక ఉన్నత కుటుంబమున జన్మించినది. చిన్నప్పటి నుండి సిరి సంపదలతో తులదూగినది. అయితే యీ ఐశ్వర్యము ఆమె జీవితమును ఆనందప్రదము గావించిన దని చెప్పుటకు వీలులేదు. శైశవదశలోనే ఆమె సుకుమార హృదయానికి తీవ్ర అఘాతములు కొన్ని తగిలినవి. ఆమెకు పది సంవత్సరాలు నిండీ నిండని వయసులో ఆమె అన్న తన పదునాలుగవ యేట చనిపోవుట జరిగినది. ఆమెకు ఇంకను మైనారటీ యైనను దాటని పదునెనిమిది సంవత్సరాల వయసులో ఆమె అక్క ఇరువదేండ్ల ప్రాయమున మరణించుట జరిగినది. ఈ రెండు మృతులు ఆమెలేతయెడదపైన సమ్మెటపోటులైనవి.

ఆమె తండ్రి ఉదార భావాలు కలిగిన సజ్జనుడు; మంచి విద్వాంసుడు; ఆయన తన కూతురును అల్లారు ముద్దుగా పెంచి ఆమె విద్యాభ్యాసానికి సకల సౌకర్యాలు కలుగజేసి, విదుషీ మణిగా పెంచి పెద్ద జేసినాడు. తండ్రి గారి సుందరమైన ఆరామములో ఆమె తన శైశవము నంతయును ఆటపాటలతో వెళ్ళబుచ్చినది. విద్యాబుద్ధులు నేర్చి, సాహితీ వ్యాసంగ మున నిమగ్నయైన యౌవన దశలో ఆమె తన చిన్నప్పటి అనుభవాలను, బాల్య స్నేహితులను, ప్రకృతి దృశ్యాలను తలంచుకొని ఉత్తేజితమై వానిని తన కవితా సౌధమున సుందరముగా చిత్రించి అక్షరములను గావించినది.

ఆధునిక వాతావరణములో పుట్టి పెరిగి, పాశ్చాత్య సంస్కృతి పరిపూర్ణముగా ఆకళించుకొన్నప్పటికిని, తోరూ దత్ రచనలను పరిశీలించి నప్పుడు వానిలో ప్రతి పదమున భారత జాతీయత యొక్క ముద్ర స్పష్టముగా కనుపించు చుండును. ధృవుడు, ప్రహ్లాదుడు, లక్ష్మణుడు, సీతమ్మ, సావిత్రి మొదలైన పౌరాణిక వ్యక్తులను, వారి శీలమును అత్యంత అభిమానముతో ఆమె తన రచనల యందు చిత్రించి నది. సాధారణముగా హిందూ కుటుంబాలలో చిన్నప్పుడు పసి పిల్లలకు ఇంటిలోని స్త్రీలు పౌరాణిక కథలను వీనుల విందుగా చెప్పట జరుగును. బహుశా, చిన్ననాటి యీ మధుర స్మృతులే తరువాత తోరూదత్ కవితా దర్పణమున ప్రతిఫలించిన వేమో;

పదమూడు సంవత్సరాల బాలికగా నున్నప్పుడు, తండ్రి ఆమెను ఇంగ్లీషు ఫ్రెంచి భాషలను చదివించుట కొరకు అయిరోపాఖండమునకు తీసికొని వెళ్లెను. ఆమె ఉన్నత విద్యాభ్యాసమంతయును పాశ్చాత్య దేశాలలోనే జరిగినది. ఇంగ్లీషు ఫ్రెంచి భాషలను ఆమె కూలంకషముగా పఠించినది. అందులోను ఇంగ్లీషుకన్న యెక్కువ వైదుష్యము ఆమె ఫ్రెంచి భాషలోనే సంపాదించినది; రచనా ప్రావీణ్యమున గూడ ఇంగ్లీషుకన్న యెక్కువ ప్రతిభ ఫ్రెంచి లో ఆమె ప్రకటించినదని సుప్రసిద్ధ విమర్శకుల అభిప్రాయము. నాలుగు సంవత్సరాలు విదేశాలలో విద్యాభ్యాసము గావించిన తరువాత ఆమె స్వదేశానికి మరియు స్వరాష్ట్రానికి వచ్చినది; పాపము ; తరువాత ఆమె జీవించినది నాలుగేండ్లు మాత్రమే. ఇరువది మూడు సంవత్సరాలు నిండీనిండని వయసులో ఆమె చిన్నప్పుడు తనను విడిచి వెళ్ళిన సోదరీ సోదరులను కలుసుకొనుట కొరకు పరలోకమున కేగినది. భగవంతుని సృష్టిలోని విచిత్రమేమోకాని, ఆ ముగ్గురు సోదరీ సోదరులు, నిండు జవ్వనము గూడ దాటని వయసులో తమ కుటుంబమును, వృద్ధ జనకుని దుఃఖసముద్రములో ముంచివేసినారు.

ఆమె తన జీవితపు చివరలోని నాలుగు సంవత్సరాలు కలకత్తా నగరములోని సుందరవనాంతరము నందలి సౌధములో గడపినది. ఆమెది బక్క పలుచని సుకుమారమైన విగ్రహము. వయసుకు మించిన పాండిత్య భారముతో, నిరంతర సాహితీ వ్యాసంగము యొక్క బరువుతో, లేదీగవంటి ఆనాజూకు

శరీరముకృంగిపోయినదేమో! స్వదేశములో కొంతసంస్కృతము గూడ ఆమె అభ్యసించినది; సంస్కృత వాఙ్మయము నందలి ఉత్తమ కావ్యామృతమును తగినంత ఆమె తన కడుపార గ్రోలినది.

మాతృభాషయైన వంగభాషలో ఆమె యేమియును వ్రాసినట్లు కనపడదు; అందులో ఆమె నేర్పుకూడ యెక్కువ కాదేమో! ఇంచుమించుగా ఆమె రచనలన్నియును ఇంగ్లీషు ఫ్రెంచి భాషల లోనే జరిగినవి. ఆంగ్ల ఫ్రెంచి భాషల యందలి ప్రాచీనుల రచనల కన్న ఆధునికుల రచనలే ఆమె యెక్కువగా అభిమానించినదని ఆమె రచనలు చాటుచున్నవి.

రచనలను చాల గావించినప్పటికి, జీవిత కాలమున పుస్తకరూపకముగా ఆమె ప్రకటించినది ఒక్కటి మాత్రమే. అదియే (Sheaf gleaned in French Fields) అను గ్రంథము. ఛందో వ్యాకరణాది దోషాలు కొన్ని ఉన్నప్పటికిని, భావనాశక్తి మరియు సహజప్రతిభ ఇందులో ప్రముఖముగా కనుపించు చున్నవి. ఆమె మరణించిన తరువాత యీ గ్రంథమును ఆమె వృద్ధ జనకుడు పునర్ముద్రణము చేయించెను. ఈ రచన ఫ్రెంచి సమాజమును చిత్రించుటకు ఉద్దేశించినది. కాని ఇందులో స్పష్టముగా కనుపించునది భారతీయ మనస్తత్వమేనని ఆంగ్ల సారస్వత విమర్శకుల అభిప్రాయము. ఈ రచనలోని వాతావరణము మరియు పాత్ర పోషణ యందు ఫ్రెంచి తత్వము కన్న భారతీయత యెక్కువగా కనుపడుటయే ఇందుకు కారణము.

Mlle. D' Averes అనునది ఆమె మరొక రచన ఇద్దరు సోదరులు ఒక సుందరాంగికై పోరాడి పరస్పరము హత్యగావించు కొనుట యీ రచనకు ఇతివృత్తము. సాహితీదృష్టితో యీ రచన విలువకలది. ఆమె రచనలలో శాశ్వతమైన విలువ గలవి ఆమె ఆంగ్ల ఖండకావ్యాలు. ఈ ఖండకావ్యాలలో కొన్ని ఆమె జీవితకాలము నందే కలకత్తా రెవ్యూ మరియు బెంగాల్ మ్యాగజీన్‌లలో ప్రకటితమై ఆమె మరణానంతరము పుస్తకరూపకముగా ముద్రితమైనవి. ఇందులో ప్రహ్లాదుడు, సావిత్రి మొదలైన పౌరాణిక కథలు గలవు. ఈ రచనలు భావగాంభీర్యానికి, భాషా సారళ్యానికి ఆటపట్టులు కొన్ని సందర్భాలలో భాష యొక్క దౌర్బల్యము, విశేషించి భావోద్వేగముతో పరుగెత్తలేని శబ్దజాలము ఆమె రచనలలో కనుపించు చుండును. భావము, భాష యీ రెండింటి దృష్ట్యా కూడ అత్యుదాత్తములైన కొన్ని రచనలుకూడ యీమె ఖండకావ్యాలలో కలవు. Our Casurina tree అనునది ఎంతటి గొప్ప కవికైనను కీర్తిని సంపాదించి పెట్ట గలిగిన మనోహర ఖండకావ్యము. భావి చరిత్రకారుడు ఆంగ్ల వాఙ్మయ చరిత్రను రచించు నప్పుడు అందులో తోరూదత్‌కొక పుటను యీయక తప్పదని, సుప్రసిద్ధ కవయిత్రియైన సరోజినీదేవి యొక్క ఆంగ్ల రచనలను ప్రపంచానికి పరిచయము గావించిన ఆంగ్లేయ సాహిత్య విమర్శకుడు యీమె పుస్తకానికి వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతములో ఉద్ఘాటించి యున్నాడు.

—

శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావు

"ఏ పరిఫుల్ల పుష్పంబుల నీశ్వరునకు
పూజ సలిపితినో యేను పూర్వమందు
కలద యేని పునర్జన్మ కలుగు గాక
మధుర మధురమైన తెనుగు మాతృభాష"

అని తమ ఆకాంక్షను తెలుపుకొనిన ఆధునికాంధ్ర కవీశ్వరులు శ్రీరాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు. ఈ దృక్పథములోనే రమ్యాలోకము నందు 'భాష కంటె నవ్యులకు తపస్సు లేదు' అని చెప్పుట జరిగినది. సుబ్బారావు గారు కవితా రంగమున అడుగు బెట్టిన కాలమున సకల భారతము నందు వలెనే ఆంధ్ర దేశము నందు కూడ జాతీయోద్యమము గాఢముగ వ్యాపించి యుండెను. ఆంధ్రోద్యమము కూడ అవతరించి అన్ని పక్షాల అమోదమును పొంది యుండెను. ఈ రెండు ఉద్యమాల ప్రేరణతో వీనికి బలమైన అండగా సుబ్బారావు గారి వాణి తెలుగు దేశమును ఉత్సాహ తరంగితము కావించినది. ఆనాడు పెన్నానదీ తీరమున జరిగిన ఆంధ్ర సభలలో పెద్దలు అభిప్రాయ భేదాలతో ఐకమత్యమును విడనాడగా యువకులైన సుబ్బారావు గారు ఆంధ్ర ప్రబోధ పద్యాలు వ్రాసి వానిని చదువుటకు జంకుచుండగా ఆ పద్యాలను తీసికొని ఆంధ్ర రత్న గోపాలకృష్ణుడు ఆ వేదిక నుండి తన

సహజ గంభీర ధోరణిలో పఠించగా ఆ సభలోని పెద్దలు, పిన్నలు, అందరు ఒక్కసారి తమ కక్షలను విస్మరించి కర్తవ్య పరాయణులైన ఆ ఉజ్జ్వల ఘట్టము ఆధునికాంధ్ర చరిత్రలో బహు రమణీయమైనది. ఆనాడు పెద్దల ముందు వేదిక మీది నుండి పద్యాలను చదువుటకు జంకిన యువ కవియే తరువాత అభినవాంధ్ర కవితా నిర్మాత యైనారు. ఆ పద్యాలే ఆంధ్ర ప్రబోధ వాఙ్మయము నందు ఉత్తమ స్థానమును ఆక్రమించి తరువాత కవుల రచనలకు ఒరవడి యైనవి.

గడచిన నూరు సంవత్సరాల తెలుగు సారస్వతమును సవిమర్శముగా పరిశీలించి నపుడు వివిధ వాఙ్మయ వీధులలో నూతనత్వము, ప్రత్యేకత, విశిష్టత స్పష్టముగా గోచరించు చున్నవి. ఆధునికాంధ్ర కవిత్వముమీద అధునాతన ముద్ర వేసిన వారిలో శ్రీ సుబ్బారావుగారిది అగ్రతాంబూలము. నేటి కాలపు కవిత్వమున క్రొత్తపోకడలకు మార్గదర్శకులు శ్రీరాయ ప్రోలు వారని చెప్పినచో సత్యమునకు తలవంపులు కలుగ జాలవు. శ్రీ వీరేశలింగంగారు ఆంధ్ర కవిత్వమునకు సారళ్యము సమకూర్చి నప్పటికిని నవ్యతాముద్ర వేయలేదు. ఈ నవ్యతా ముద్రను భావము, భాష మొదలగు సకల విషయములందు స్పష్టముగ ప్రవేశపెట్టినది సుబ్బారావుగారే. ఆంధ్ర సార స్వతమున కవి యొక్క స్వీయ భావప్రధానమైన ఖండకావ్య రచనకు దేశభక్తి ప్రబోధకమగు కవిత్వమునకు మార్గదర్శ కులు శ్రీరాయప్రోలు కవి. కావ్య కథన పద్ధతిలో, వర్ణనా ధోరణియందు, భావప్రకటనా విధానమున సుబ్బారావుగారు

నవాంధ్ర కవి కుమారులకు అనుసరణీయము లైనవి. అమలిన శృంగార సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించి, అందుకు అనుగుణముగా ఒక ఖండకావ్యమును, ఒక లక్షణ గ్రంథమును, ఒక రూపకమును శ్రీ సుబ్బారావుగారు రచించినారు. తెనుగుతోట, జడకుచ్చులు, తృణకంకణము, స్వప్నకుమారము మొదలయిన కావ్య నామకరణములందు కూడ సుబ్బారావుగారు నవ్యతను, సౌందర్య రక్తిని ప్రదర్శించియున్నారు. రచనలయందేగాక వేషభాషలందుకూడ సౌందర్యరక్తి వీరియందు అడుగడుగున ప్రత్యక్షమగుచుండును. "ఆ నీల నగరిలో అందాల వాడ— అందాల వాడలో అతి తెల్ల మేడ" అను మాటలను జ్ఞప్తికి తెచ్చు కవిగారి గృహాంగణము సర్వదా సౌందర్య శోభతో కలకలలాడు చుండును.

సుబ్బారావుగారు ప్రకృత్యుపాసకులు. "మామిడి కొమ్మమీద కల మంత్రి పరాయణుడైన కోకిలస్వామికి మ్రొక్కి ఈ అభినవధ్వని ధారణ కుద్యమించితిన్" అని వారు ప్రకృతిని ఇష్టదేవతగా ఉపాసించినారు. తమ ఇంటి ముందు ప్రేమలో పెంచుకొన్న ఆ అందమైన మామిడి చెట్టు ఈ సత్యమునే ఉద్ఘాటించు చున్నది. కావుననే కాబోలును "ఆ వేద ఋక్కులన్—ఆ మంత్ర వాక్కులన్, అందిఅందక యున్న యజ్ఞ పూరుషరేఖ"ను అందు కొను ప్రయత్నమున "తంద్రిజాడనెరుంగ తల్లి చల్లని కొంగు" పట్టినానని ఒక సందర్భములో తమ అభిప్రాయమును వివరించినారు.

తమ ఆంధ్రిత్వమును గూర్చి ఉప్పొంగిపోవువారు సుబ్బారావుగారు. నిజానికి ఆంధ్రుల యశోగానము కావించిన కవులందరికి వీరే మార్గదర్శకులు. అంతేకాదు ఆంధ్రి ప్రాభవమును అతి ఉదాత్తముగ, బహు మనోహరముగ కీర్తించిన నవ్యకవులలో సర్వవిధాల వీరికి ఉత్తమ స్థానము. రాయప్రోలు వారి ఆంధ్రాభిమానము భారత దేశాభ్యుదయమునకు, జగత్కల్యాణమునకు పరిపోషకమైనదే కాని ప్రతిబంధకమైనది కాదు. ఆంధ్ర దేశ చరిత్రలోని ఉజ్వల ఘట్టములను, మహాపురుషుల ఉదార చరిత్రలను వీరు భావించి ప్రశంసించినారు. "చావలేదు చావలేదు ఆంధ్రుల మహోజ్వల చరిత్ర" యని జ్ఞప్తి దెచ్చినారు. ఒకనాడు ఆంధ్ర సంతతికే మహితాభిమాన దివ్యదీక్షా సుఖస్ఫూర్తి వరించి యుండెనో తిరిగి యీనాడు ఆ మహావేశ మర్థించి యాంధ్రులారా! చల్లుడాంధ్రలోకమున అక్షతలు అని ఉద్బోధించినారు. ఈ కవి వాణియే "వేదశాఖలు పెరిగెనిచ్చట, అది కావ్యం జందెనిచట, బాదరాయణ పరమ బుుషులకు పాదు సుమ్మది చెల్లెలా" అని తెలిపి "పొగడరా నీతల్లి భూమిభారతిని, నిలుపరా నీజాతి నిండు గర్వమును" అని ఆదేశించినది. వీరు కృష్ణరాయ నాగేశ్వరుల భాషాసేవను ఎంత గాఢముగ ప్రస్తుతించినారో, సరోజినీ రవీంద్రుల వాఙ్మయ సేవను అంత గాఢముగా కీర్తించినారు. వేదాంత వేత్తయైన ఆచార్య రాధాకృష్ణులను ఎంత హృదయ పూర్వకముగా కీర్తించినారో భారతదేశ ఆత్మయైన శ్రీ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారిని అంతే హృదయ పూర్వకముగా ప్రశంసించినారు. కృష్ణా

గోదావరి నదుల నెంత ప్రేమతో ఆరాధించినారో గంగామ తల్లినిగూడ అంత భక్తితో పూజించినారు. స్వరాష్ట్రాభిమానము, భారత జాతీయతకు ప్రతిబంధకము కాదనియు, దానిని భాషోన్మాదముగా భావించుట సహేతుకము కాదనియు, ఆంధ్ర సాహిత్యము మరియు సుబ్బారావుగారి కవిత్వము స్పష్టీకరించు చున్నవి. తనతల్లిని ప్రేమించ నేరని వాడు పినతల్లికి ప్రియము గావించుట అసంభవము.

సుబ్బారావుగారికి ఆర్ష సాంప్రదాయముమీద అభిమానము మెండు. ఉదార చరితులయిన ఋషులను వీరు పునఃపునః ప్రస్తుతించి యున్నారు. ఆదికావ్యమును, ఉపనిషత్తులను తలచుకొని ఉప్పొంగి "సూత్రయుగముల శుద్ధ వాసన, క్షాత్రయుగముల శౌర్యచండిమ, చిత్రదాస్యముచే చరిత్రల, చెఱగిపోయెనె చెల్లెలా!" అని ప్రబోధించినారు. అయితే సంఘ సంస్కరణకు కాలానుగుణ్యమైన మార్పులకు కొందరు సనాతనులవలె సుబ్బారావుగారు వ్యతిరేకులు కారు. అంతేకాదు వారు సంఘ సంస్కరణను హర్షించి, ఆమోదించిన నిదర్శనాలు స్నేహలత మొదలయిన ఖండకావ్యాలలో కన్పట్టు చున్నవి. కుల, మత, వర్గ విచక్షణలను కూడ వీరు తీవ్రముగ నిరసించి యున్నారు. "కులము దడవక, పొలిమేర గోలపడక, బోయవలె తల్లి పల్లకీ మోయుమాంధ్ర" అను మాటలు సుబ్బారావుగారి విశాల దృక్పథమునకు ఉజ్జ్వలోదాహరణలు. అస్పృశ్యతను కూడ వీరు అసందిగ్ధముగ నిరసించి యున్నారు. తెనుగు తోటలో "ప్రేమవృత్తికి

ఛందాల భేదమేల, బ్రాహ్మణాగ్రహారము నందు పవలు రేలు, విసరు పవనుండు కడజాతి వీటియందు, తాకలేక వీచెనే పక్షతంత్ర జడిమ ?" అని తెలిపి యున్నారు. ప్రాచీన సంస్కృతిపైన, ఆర్ష సంప్రదాయముపైన అభిమానము కాలా నుగుణ్యమగు దేశాభివృద్ధికి నిరోధకము కాదని కవివాణి స్పష్టీకరించు చున్నది.

సుబ్బారావుగారి కవిత్వమును పరిశీలించినపుడు వారికి తెలుగు సీమమీద, తెలుగుసీమ సొగసుమీద, తెలుగువారి ఇంటి ఆచారాల సొంపుమీద, తెలుగు మీరిన గర్వంపు తీరుల మీద అత్యంత అభిమానమని స్పష్టమగు చున్నది. అందుకే "ఎరుపంచుల పట్టుచీరెలను," "పసుపద్దిన గళ్ళ రవికెలను" ధరించి "అత్తవారంపిన తొలి లాంఛనములతో" వరలక్ష్మి వ్రతము కావించు "క్రొత్త కోడలిని" పసుపు కుంకుమ పూవులు కొసరి చల్లి, చిన్ని కర్పూర హారతి చేతపట్టి" పాట పాడు ఆడబిడ్డలను కవిగారు తమ కవితాదర్పణమున సుందర ముగా ప్రతిబింబింప జేసినారు. ఆంధ్రకన్యల అభిమాన క్రీడలయిన కోలాటము మొదలైన వానిని బహు కోమలముగా ప్రదర్శించినారు.

"చిన్ని బంగారు పూసల చెండ్లవంటి
జొన్న కంకులు పండిన సొగసు చేల
ఎక్కడెక్కడి నుండియో చక్కవచ్చి
వ్రాలు చున్నవి పిట్టలు వేలువేలు"

అని చెప్పినపుడు తెలుగుసీమ యొక్క సొగసు కడు రమణీయముగ చిత్రితమైనది. "కష్టకమల"లో పల్లెటూరిలోని మధ్యతరగతి తెలుగువారి సంసారము యొక్క సౌందర్యము ఎంత మనోహరముగ చిత్రితమైనదో చూడుడు; అది యొకపల్లెటూరు; ఆపల్లెటూరిలో ఒకానొకచోట మల్లెపందిలి; మల్లెపందిలికి కొంత దూరాన నున్న నొక తాళ్ళదళ్ళ కుటీరము. దానికి చుట్టుపక్కల కందిచాపులు, చంద్రకాంతపు మొక్కలు, మరి కొంత దూరాన తీగబచ్చలి పందిరి. దానికి సమీపాన నున్న గోరంట పొదలు, పచ్చచేమంతి మడులు, బంతిపూల కుదురులు, ఇంకొకవైపు చేదుడు నూయి. ఆనూయి ప్రక్కన వచ్చి పసుపు నూరెడు ఒక బ్రాహ్మణ సాధ్వి—తలంటు కొరకై ఆమె కూతురు. "చెవుల కమ్మలు పెట్టని చెలువు కొంత, ముక్కు పుడకలు దీసిన బోసికొంత, చిన్న బోయిన ఆకన్నె వన్నెకొంత" తనకు చెలువుగూర్చగా జారుముడితోడ వింతసింగార మొలకగా వచ్చు దృశ్య మెంతో రమణీయమైన ఘట్టము! అదే సందర్భమున దగ్గరగా నున్న చిన్న దానిమ్మ చెట్టుపై కూర్చున్న చిలుక దోరగా పండిన పండు కొరికి మొలక కెంపులవంటి గింజలను రాల్చుట ఎంత మనోహరమైన దృశ్యము? ఈ సందర్భమున ఆ బ్రాహ్మణి మోముమీది పండువంటి బొట్టునుకూడ కవిగారు వర్ణించక విడువలేదు. ఆడపిల్లలు గోరంట రసమును హస్తములకు అలంకరించుకొనుట, సాయంకాల సమయమందు పురాణ శ్రవణము కావించుట, ప్రదోషమైన నంతనే దానికి స్వస్తిచెప్పుట మొదలయిన ఆచారాలను సుబ్బారావు

గారెంతో సుకుమారముగ చిత్రించినారు. కన్నులకాటుకలో, వేణిలో జడకుప్పెలో, కంఠాన కాసుల దండలో సుబ్బారావుగారు కథా నాయికను అలంకరించి అచ్చమైన తెనుగు కన్నెగా మనకు చూపించినారు. అరగదంచిన సన్న బియ్యపు అన్నము, నేతి పోపుపెట్టిన పొట్లకాయకూర, పేరబెట్టిన మీగడ పెరుగుతో గూడిన కమ్మని శుద్ధాంధ్ర భోజనమును రాయప్రోలు వారి కమలమ్మ ఆరగించినది. తెలుగుసీమ యొక్క సౌందర్యమును ఇంత చక్కగా చిత్రించిన అభినవాంధ్రి కవి మరొక్కరు లేరని చెప్పవచ్చును.

భాషా విషయమునకూడా తెలుగు పదాల మీదనే సుబ్బారావుగారికి ఎక్కువమక్కువయైనట్లుస్పష్టమగుచున్నది. " జీవన్నవనీతమా తెనుగు పాలసముద్రమును పుక్కిలించిన " తిక్కన్న మీద సుబ్బారావుగారికి అభిమానము. "అయగ్ని వేదికన్—అశబ్దఘోషలో—అశిష్ట భాషలో—ఉడికింది ఆచిల్క మిడికింది కడునల్క ". అని తెలుగుభాషను ఒక చిల్కగా భావించి అట్లు ఉడికిపోయిన ఆ చిలుకను తిక్కన్న అందు కొని గారాబముగ పద్యము చెప్పినట్లు కవిగారు భావించి నారు. తెలుగుపదాల సొగసు సుబ్బారావుగారి కవిత్వము యొక్క ప్రత్యేకత. ఈ పదాలను కూర్చుటలో వారి కల మునకు మంచి విన్నాణము కలదు. పదాల కూర్పు చెవికి ఇంపుగా నుండవలెనని రాయప్రోలు కవీంద్రుని ఆశయము. శ్రవణ కఠోరమైన పదజాలము వారికి ఇష్టము కాదు. శ్రవణ సౌభాగ్యము కొరకు వ్యాకరణ నియమాలను ఉల్లం

ఘించిన నిదర్శనాలు, అలంకార శాస్త్ర నియమాలను పాటించని ఉదాహరణలు కూడ కొన్ని వారి కవిత్వమునందు కన్పించుచున్నవి. భావోత్తరీయము పరచుట, కవితకు పెండ్లి పందిళ్లు కట్టించుట, జారుచెమ్మటముత్యాల జంపుసరులు, దానిమ్మ పువ్వువంటి తరుణికెమ్మోవి, గుత్తపు కడియాల కరము, కడుపులో తేనెలు గల కన్నె పువ్వు, వెన్నెలన్ పేరనిపన్నీటిపువ్వువంటిచక్కని పదజాలము వీరి కవిత్వములో సమృద్ధము. సుబ్బారావుగారికి తమ పినతల్లిమీద మిక్కిలి భక్తి. వారిని ఉత్తేజితులను గావించినవారిలో ఆ చల్లని తల్లికి ప్రత్యేక గౌరవస్థానము కలదు. ఉదాత్తమైన సంస్కృతి కల ఆసాధ్వి యొక్క ప్రభావము సుబ్బారావుగారు ఉపయోగించు పదజాలము మీదనే కాక, వారు స్వీకరించిన కథావస్తువుమీద మరియు వర్ణనలమీద కూడ కన్పట్టుచున్నది.

ప్రకృత్యుపాసకులైన సుబ్బారావుగారు ప్రకృతిని వర్ణించుటలో కూడ ప్రత్యేకతను చూపించినారు. గోరంటలు, బంతిపూలు, మల్లెపూలు, పాడియావులు వారికి ప్రేమాస్పదములైనవి.

" పచ్చగిల్లిన వసుమతీ భాగ్యసీమ
నెల్ల యెడల కన్పించుగా నుల్ల సిలుచు
పసుపు పూసిన ముత్తైదువల మొగాల
ననుకరించి గుమ్మడి పువ్వు అందమయ్యె. "

అనునది వారి ప్రకృతి వర్ణనా శక్తికి మచ్చుతునక. ప్రకృతిలోని ఒకానొక సంఘటనను తిలకించి అందుండి ఒక ఉదాత్తమైన భావమును ప్రతిపాదించు నేర్పు సుబ్బారావు గారి ప్రకృతి వర్ణనలో మరొక ప్రత్యేకతగా కన్పించు చున్నది.

" పూల బిడ్డల బీ్రితి నుయ్యాల లూపు
పవను డెరుగడు తోడిమలు వదలు ననుచు
తలపులకు విరుద్ధము లగు ఫలితములకు
బాధ్యులెవ్వరో, పుణ్య పాపమ్ము లేవా "

అని కొద్దిమాటలలో గొప్ప అర్థమును వివరించు ఈ పద్యము ఇట్టి వర్ణనల కొక మంచి నిదర్శనము.

సుబ్బారావుగారు శృంగారమును బహు సుకుమార ముగ చిత్రించినారు.

" హేమ పాత్రల చందన మెండి పోయె
ద్వారములు మోయు చున్నవి, హారములను
సానలందించె స్నాన కషాయ గంధ
మబల! యెవని కోసము సగమయి తపింతు ?"

" చెక్కు చెదరని పాపట చిక్కువడియె
వేణి బంధము శిథిలమై పిరుదు లోరనె
కరగి చెరగిన తిలక రేఖలను తుడువ
వతివ! యెవడాహరించె నీ యార్ద్రహృదిని "

" పొలుపొంగిన గతిపొంగు ప్రణయ రక్తి
నాపుకొనలేని పడుచు ప్రాయంబువగల
నమ్మ ఎవనికి నీ మనమమ్ముకొంటి
వువిద ! యీ మేఘమాస నవోదయముల ?"

అనునది ఆంధ్ర వాఙ్మయ మండలి విరహవర్ణనలలో విశిష్టమైనది; బహుమనోహరమైనది.

సుబ్బారావుగారి కవిత్వములో తెలుగు దనము మూర్తీభవించినది. భారత సంస్కృతియందలి ఉదాత్తత ఈయన రచనా ప్రవాహమున అంతర్వాహినిగ నున్నది. అభినవాంధ్ర కవిత్వమునకు మార్గదర్శకులైన సుబ్బారావు గారి రచనలయొక్క ప్రభావము తరువాత నవ్య కవుల మీద స్పష్టముగా కన్పించు చున్నది. రవీంద్రుని సాన్నిధ్యము, గోపాలకృష్ణుని సాహచర్యము, లక్ష్మణరావు సహవాసము ముప్పిరి గొని సుబ్బారావుగారి సారస్వత వ్యక్తిత్వమునకు ఒక ప్రత్యేక శోభను సమకూర్చినది. అక్కడక్కడ, ముఖ్యముగా స్వప్నకుమారమున గూఢత గోచరించుచున్నది. భావగాంభీర్యముతో పాటు, భాషా సౌకుమార్యము వీరి కవిత్వములో సరసముగా సమ్మేళనమైనది.

దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి

ఆధునికాంధ్ర కవులలో కృష్ణశాస్త్రిగారి దొక విశిష్టమగు స్థానము. నవ్య కవిత్వముతో పరిచయము గల వారందరికి కృష్ణశాస్త్రి గారన్నంతనే కొన్ని ప్రత్యేకమైన భావాలు కలుగు చుండును. ఎందరి మధ్య ఆయిన ఆసీనుడై యున్నప్పటికిని, తుమ్మెదల వంటి నల్లని శిరోజములతో చిరునవ్వు పెదవులమీద చిందులాడుచు, పడుచుదనము ప్రతిబింబించు సుందర వదనముతో, మల్లెపూవు వంటి తెల్లని షర్టు ధోవతులతో ఒప్పారు ఆయన మూర్తిని జూచి ఆయనతో పరిచయము కలవారందరు, ఆయనను వెంటనే పోల్చుకొన వచ్చును. ఆయనతో పరిచయము లేక కేవలము ఆయన కవిత్వమును మాత్రమే రుచిజూచినవారు ఆయనను మొదటిసారి కలుసు కొన్నప్పుడు ఈయనయేనా కృష్ణశాస్త్రి గారని ఆశ్చర్యపడుట గూడ జరుగు చుండును. కవిత్వములో కనుపించు దుఃఖ భారము యొక్క ఛాయలు ఆయన మూర్తిలో యెక్కడను కనుపించక పోవుటయే యీ ఆశ్చర్యమునకు కారణము. ఆయన మూర్తి ఆపాద మస్తకము ఆయన సౌందర్య ప్రీతిని వ్యక్తీకరించు చుండును. ఆయన సంభాషణ ఆయన యొక్క ప్రేమార్ద్ర హృదయమును ప్రతిబింబించు చుండును.

కృష్ణశాస్త్రి గారిది విద్వత్కుటుంబము. వీరి పితృ పితామహులు విద్వత్ప్రకాండులైన కవీశ్వరులు. కృష్ణశాస్త్రి గారి జనకులుపీఠికాపుర ఆస్థానమునందు పూజ్యతను పొందిన మహా పండితులు; కవులు. కావుననే కాబోలు కృష్ణశాస్త్రి గారు తమ ఖండకావ్యములో కలికిపాటలు కోయిల కొలము మాది అని పరిచయము గావించుకొనినారు.

సంస్కృతాంధ్ర భాషల యందలి పాండిత్యమునకు ఆటపట్టైన విద్వత్కుటుంబమున జన్మించిన కృష్ణశాస్త్రిగారికి ఆంగ్లభాషతో గాఢమైన పరిచయము కలిగినది. బహుశః వారి కుటుంబములో ఆంగ్లభాషయందు పట్టభద్రులైన వారిలో కృష్ణశాస్త్రిగారే మొదటివారేమో? ఆంగ్ల సాహిత్యమును బాగుగా ఆకళించుకొనిన కృష్ణశాస్త్రిగారిని షెల్లీ ప్రభృతుల రచనలు ఎక్కువగా ఆకర్షించినవి. షెల్లీ ప్రభావము వీరికవిత్వము మీద ప్రస్ఫుటముగా కన్పట్టుచున్నది. ఆంగ్లభాషా పారంగతులైన స్వర్గీయ రఘుపతి వెంకటరత్నం నాయుడుగారిని తమ గురువుగా కృష్ణశాస్త్రిగారు భావించుకొనినారు. తమగురుదేవుని బ్రహ్మర్షి యనికూడ కృష్ణశాస్త్రిగారు భావించి గౌరవించినారు. నాయుడుగారు తమ శిష్యునికి ఆంగ్ల సారస్వతామృతముతోపాటు బ్రహ్మసమాజమతమును కూడ ప్రసాదించినారు.

" ఈజడ జీవితమ్ము బలికించితి, వీయఘ
పంకమందు నంభోజము మొల్వ జేసితి,
వపూర్వము నీదయ, యీ నిశీధి నీరాజన

మె త్తినావు, విపులమ్మగు నీయెద నిండనే
శరదాగ్రజిత చంద్రకాంతు, లమృతమ్ములు,
స్వర్గ లతాంత వాసనల్!"

అని తమ గురుదేవులను వారు ప్రస్తుతించినారు.

వీరేశలింగంగారి సంఘ సంస్కరణోద్యమ ప్రభావము గూడ వీరిపై కలదని తోచుచున్నది. సంఘసంస్కరణోద్యమము, వ్యావహారిక భాషలను రెండు ఆదర్శాలతో సారస్వత జైత్రయాత్ర గావించిన గురజాడ మహాకవి కృష్ణశాస్త్రిగారిని పరిభావితులను కావించినారు. నవ్యకవులందరు కృష్ణశాస్త్రి గారికి ఆప్తులు. వారందరికి కృష్ణశాస్త్రిగారు ప్రేమాస్పదులు. సాహితీ సమితి కవులు పరస్పరము వరుసలతో పిలుచుకొనుట వాడుక. కృష్ణశాస్త్రిగారు చాలామందికి తమ్ముని వరుస. కొందరికి మరది వరుస. సభాపతి శివ శంకర స్వాములకు కృష్ణశాస్త్రిగారు ప్రేమాస్పదుడైన తమ్ముడు. కృష్టపక్షానికి శివశంకరస్వాముల వారే పీఠికను వ్రాసినారు. ఈ విధముగ సమకాలిక, రాజకీయ, సాంఘిక, సారస్వత, సాంస్కృతిక ఉద్యమాల పరిభావము కృష్ణశాస్త్రి గారి మీద కన్పట్టుచున్నది. కృష్ణశాస్త్రిగారు మంచి వక్త. సంభాషణా చతురులు, శ్రావ్యముగా పద్యము చదువగల సమర్థులు. కృష్ణశాస్త్రిగారి పద్య పఠనమునకు ఎంతమంది గల సభనైనను ఆకర్షించగల శక్తిగలదు. ఆరోజులలో కృష్ణశాస్త్రిగారు అనేక వేదికలనుండి కమ్మగా పద్యాలను

చదివి ఎందరినో ఆంధ్రకవిత్వమువైపు మరలించినారు. ఆనాటి యువకులనేకులు కృష్ణశాస్త్రిగారిచే ప్రభావితులైనారు. ఇది కృష్ణశాస్త్రిగారిని గురించి ప్రత్యేకముగా చెప్పవలసిన విశేషము.

తెలుగు కవిత్వములో ఒక విధమైన తిరుగుబాటును కృష్ణశాస్త్రిగారు లేవదీసినారు. అసలు తమ పుస్తకానికి కృష్ణపక్షమని పేరు పెట్టుటలోనే ఈ తిరుగుబాటు యొక్క స్వరూపము గోచరించు చున్నది. సమకాలిక విద్వాంసులు కొందరు కృష్ణపక్షములో విప్లవమును పసికట్టి, పత్రికలలో విమర్శనలను పుంఖాను పుంఖముగా విరజిమ్మినారు. "నేటి కాలపు కవిత్వము"లో కృష్ణపక్షము తీవ్ర విమర్శనలకు గురియైనది. కృష్ణపక్షమునకు సమాధానముగా శుక్లపక్షము అను గ్రంథము వెలువడినది. మొత్తము మీద ఎవరు ఏమి ఉలికిపడి నప్పటికి ఆధునికాంధ్ర సాహిత్యములో కృష్ణపక్షము ఒక నూతన అధ్యాయమును ప్రారంభింపజేసినది. తెలుగుదేశములో కృష్ణశాస్త్రిగారి అనుయాయులుకూడ చాల మంది బయలు దేరిరి.

కృషశాస్త్రిగారు స్వేచ్ఛాప్రియులు. ఎటువంటి శృంఖలములుకూడ ఆయనకు ఇష్టము కావు. కృష్ణపక్షములోని "స్వేచ్ఛాగానము" అను శీర్షిక ఇందుకు మంచి నిదర్శనము. "నవ్వీపోదురుగాక నాకేటి సిగ్గు...నా ఇచ్ఛయేగాక నాకేటి వెఱపు" అని కృష్ణశాస్త్రిగారు ఉద్ఘాటించినారు.

" నావలెనె యాతడున్మత్త భావశాలి
ఆగి కోలేడు రేగు నూహాల నొకింత

... ...

ఇంత చిరుగేలి యెదని వేగిరించు నేని

పాడుకొనును, తాండవ నృత్యమాడుకొనును"

అని యొకచోట కృష్ణశాస్త్రిగారు తెలిపినారు. ఇందులో నుండి కవిగారి స్వానుభవము తొంగి చూచు చున్నది. కృష్ణశాస్త్రిగారు తమరచనలో శబ్దప్రయోగము నందు ప్రత్యేకతను చూపి యున్నారు. "ఝుపలు" "విహంగములు" "మేఘములు" "ఝంఝాప్రభంజనములు" "తారకలు" "మిణుగురులు" మొదలైన ప్రత్యేక సామగ్రి కృష్ణశాస్త్రి గారి రచనలో అగుపించు చుండును. సంస్కృత సమాసాలను మరియు తెలుగు పదములను, ఉపయోంచుటలో కూడ వీరి ప్రత్యేకత గోచరించు చుండును. పద ప్రయోగము నందు వీరి స్వేచ్ఛాప్రియత్వము ప్రతిబింబించు చున్న నిదర్శనములు కలవు. కొన్ని చోటులలో శబ్దస్వరూపము, వ్యాకరణ మును, ఛందస్సును కూడ పాటించని నిదర్శనాలు కలవు. కొత్త ఛందస్సులను గ్రహించుటలో పూర్వ ఛందస్సులను విశృంఖలముగా నడిపించుటలో కృష్ణశాస్త్రిగారు ప్రత్యేకతను చూపించి యున్నారు. ప్రేమ, దుఃఖము కృష్ణశాస్త్రిగారి కవిత్వములో ప్రధానముగా కన్పించు చున్నవి. కరుణకు, భక్తికి కూడ కృష్ణశాస్త్రి గారి కవిత్వములో స్థానము కలదు. ప్రవాసము, ఊర్వశితో పాటు కృష్ణశాస్త్రి గారు మరి కొన్ని ఖండకావ్యములను రచించి యున్నారు. వీరి రచనలలో పల్లకి అను ఖండకావ్యము మిక్కిలి మధురమైనది.

ప్రాణ సఖుడె నాకోసమై పంపినాడు
పల్లకీ అన హృదయమ్ము జల్లుమనియె
వీడని వియోగమున వేగు ప్రోడమేను
తలిరు తోరణమై సుమదామ మాయె

... ...

చెదరు చేతుల నెటో కయిసేసుకొంటి
మొయిలు వసనమ్ములో ప్రొద్దు పొడుపునగలో

... ...

ఓ యనగ నోహో యన బోయవాండ్రు
తోట పొలిమేర కాలువ తోనకె నిదుర
ఓ యనగ నోహో యన బోయవాండ్రు
దారిబడి నిల్చిచూచి రూరూరు నాడు

ప్రణయ వల్లకి పల్లకీ
ప్రసవ భరవసంత వల్లిక పల్లకీ
చక్ర చాప వక్రరేఖ పల్లకీ
మధు స్వప్నశాఖ పల్లకీ.

అని చదువునప్పుడు పాఠకులు స్వయముగా పూల పల్లకిలో ఊరేగు చుందురు. వారి రచనలలో భావము ఉత్కటముగా హృదయమునుండి దూసుకుని వచ్చును.

కృష్ణశాస్త్రిగారి రచనలను పరిశీలించినపుడు పరిమాణములో వారి సాహిత్యము కొద్దిదనియే చెప్పవచ్చును. మూడు నాలుగు దశాబ్దాల వయసు కలిగిన కృష్ణశాస్త్రిగారి కలమునుండి రెండుమూడు చిన్న సంపుటాలకన్న ఎక్కువ సారస్వతము వెలువడలేదు. ఇది ఆంధ్ర పాఠక లోకమునకు ఆశాభంగము కలిగించు సంగతి. కృష్ణశాస్త్రిగారి సమకాలికులలో బహుగ్రంథకర్తలైన ప్రతిభావంతులు అనేకులు కలరు. కొన్ని సంవత్సరాలనుండి కృష్ణశాస్త్రిగారి క్రొత్త రచనలను చదివిచూచు భాగ్యము పాఠకులకు కలుగలేదు. ఒకనాడు సాహితీ గగనమున ముఖ్య తారగా ప్రకాశించిన కృష్ణశాస్త్రి గారు దీర్ఘమానము దాల్చినారు. ఈ మానమునువారు విడనాడి సాహితీ రంగమున పునఃప్రవేశము గావించి ఆంధ్ర శారదను అమూల్యాభరణములతో అలంకరించ వలెనని ఆంధ్ర పాఠక లోకము ఆకాంక్షించు చున్నది.

Printed at Moses & Co., Kingsway, Secunderabad-Dn.

గ్రంథకర్త ఇతర రచనలు

1. నవ్యకవితా నీరాజనము (సారస్వత సమీక్ష) ప్రతులులేవు
2. పచ్చతోరణము (ఖండకావ్య సంపుటి) ,,
3. నవనీతము (సారస్వత వ్యాసావళి) ,,
4. విశాలాంధ్ర రాష్ట్రము ,,
5. విశాలాంధ్ర వచ్చింది ,,
6. సారస్వత నవనీతము (సాహిత్య విమర్శ) కొద్దిప్రతులు కలవు
7. తెలుగు సీమలో సాంస్కృతిక పునరుజ్జీవనము ,,
8. హైద్రాబాదులో స్వాతంత్ర్యోద్యమము
9. ఆదిమనివాసులు
10. మనదేశము (పిల్లల కొరకు)
11. తెలుగు దేశము ,,
12. జవహర్ లాల్ నెహ్రూ ,,
13. గౌతమబుద్ధుడు ,,
14. వ్యాసమంజూష (సాహిత్య విమర్శ) ,,
15. ప్రపంచ జాతీయోద్యమాలు (రాజకీయ సమీక్ష —అచ్చులో నున్నది)

గ్రంథకర్త

C/o ఆంధ్ర సారస్వత పరిషత్తు

తిలక్ రోడ్, హైద్రాబాదు.